

UNIVERZITA KARLOVA
FAKULTA PEDAGOGICKÁ

Katedra primární pedagogiky

Mateřská škola jako veřejná služba
Kindergarten As Public Service

diplomová práce

Vedoucí práce: PaedDr. Jana Havlová

Autor diplomové práce: Martina Havelková

Studijní obor: Pedagogika předškolního věku

Forma studia: kombinovaná

Diplomová práce dokončena: listopad 2010

Prohlášení:

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci vypracovala samostatně s použitím literatury uvedené v závěru práce.

V Praze, dne 19.11.2010

.....

Martina Havelková

Poděkování:

Děkuji své vedoucí diplomové práce, PaedDr. Janě Havlové, za podnětné připomínky, inspirující náměty a metodickou pomoc. Na tomto místě bych ráda poděkovala i mnoha respondentům za jejich čas strávený vyplňováním dotazníku.

Anotace

Práce je zaměřena na problematiku interpretace pojmu *veřejná služba* v oblasti předškolního vzdělávání. Základním cílem této práce je zjistit, jak si službu mateřské školy vysvětlují rodiče, kteří ji využívají - zda jsou jejich představy v souladu s potřebami dětí a do jaké míry si uvědomují společenské poslání mateřské školy. Práce se snaží poukázat na nutnost změny tradičního chápání vzdělání, které se ocitlo v tržním prostředí, a vyzdvihuje pozitivní přínosy marketingového řízení školy. Práce se dále zaměřuje na efektivní komunikaci školy jako na prostředek, kterým lze dosáhnout naplnění základního poslání školy.

Klíčová slova

mateřská škola, veřejná služba, předškolní vzdělávání, školský zákon, výchovné cíle, rodiče, komunikace, marketing

Summary

The aim of this work is to look into the issue of interpretation of the term *public service* in preschool education. The main goal is to find out how this service is understood by parents who use this service - whether their interpretation corresponds with the needs of children and to what extent they recognize the social mission of kindergarten. In addition, the ambition here is to show the necessity of change the traditional perception of education which has become part of market environment. Therefore the work highlights positive benefits of marketing management of school. The work is also focused on effective school communication as a way to reach the basic mission of school.

Key words

Kindergarten, public service, preschool education, school law, education goals, parents, communication, marketing

Obsah:

ÚVOD.....	7
CÍL PRÁCE	8
I. TEORETICKÁ ČÁST.....	9
1. O smyslu výchovy a vzdělávání.....	9
1.1 Výchova jako nástroj utváření společnosti.....	9
1.2 Význam předškolní výchovy v odkazu významných myslitelů	11
1.3 Cíle předškolní výchovy.....	14
1.3.1 Faktory utváření výchovných cílů.....	14
1.3.1.1 Pojetí dítěte	15
1.3.1.2 Proměny rodiny	16
1.3.1.3 Stav společnosti.....	18
1.4 Vymezení základních pojmů – výchova a vzdělávání.....	20
2. INSTITUCIONÁLNÍ PŘEDŠKOLNÍ VÝCHOVA	22
2.1 Poslání předškolních institucí.....	23
2.2 Subjekty výchovně vzdělávacího systému.....	24
2.3 Reforma české vzdělávací politiky po roce 1989.....	29
2.3.1 Cesta k novému školskému zákonu	29
2.3.2 Reforma v oblasti předškolního vzdělávání	31
2.3.3 Školský zákon v základních dokumentech české vzdělávací politiky	33
3. PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ JAKO VEŘEJNÁ SLUŽBA	36
3.1 Veřejné služby.....	37
3.1.1 Vlastnosti služeb	38
3.2 Komunikace školy	40
3.2.1 Zákazníci a klienti školy.....	40
3.2.2 Osobní komunikace.....	41
II. PRAKTICKÁ ČÁST	44
4. CÍLE A HYPOTÉZY	44
5. METODY A POSTUP PRÁCE	45
5.1 Použité výzkumné metody	45

5.2 Dílčí kroky postupu práce	46
5.2.1 Vymezení výzkumného souboru	46
5.2.2 Sběr výzkumných údajů	46
5.2.3 Metody zpracování údajů	47
6. VÝSLEDKOVÁ ČÁST	48
6.1 Výsledky výzkumu	48
6.1.1 První část zaměřená na interpretaci služby mateřské školy	48
6.1.2 Druhá část zaměřená na kritéria výběru mateřské školy.....	54
6.1.3 Třetí část zaměřená na komunikaci učitelky s rodiči.....	57
7. DISKUSE.....	66
8. ZÁVĚR	68
LITERATURA.....	69
PŘÍLOHA č. 1.....	71
PŘÍLOHA č. 2.....	72
PŘÍLOHA č. 3.....	73

ÚVOD

Současná podoba předškolní výchovy je ovlivněna společenskými, ekonomickými a politickými změnami po roce 1989. Mateřská škola poskytuje vzdělání, které je prvním článkem vzdělávací soustavy. Instituce mateřské školy je prostředkem celospolečenského řízení, s jehož pomocí lze regulovat směr a povahu vývoje společnosti.

Mateřská škola by se měla stát přirozenou součástí rodiny a života dítěte. Jen tak škola vytváří společenství. Má-li být toto společenství dětí, učitelů a rodičů skutečně živým, pak je nutný neustálý vzájemný kontakt a spolupráce mezi nimi. V tomto ohledu klade škola mnohem větší nároky jak na učitele, tak i na rodiče dětí.

V této práci se zaměřuji zejména na rodiče, učitele a oblast jejich práce. Často se setkáváme s mnoha nepřesnými až zavádějícími interpretacemi toho, co a proč se v mateřské škole děje. Chtěla bych tak pomoci zájemcům z řad rodičů a učitelů i z řad širší veřejnosti přiblížit současný vztah rodičů a pedagogů k výchově realizované na školách. Přestože se tato práce určitým zjednodušením nevyhne, budu se v ní snažit držet faktů, jež plynou z knižních materiálů pedagogiky.

Část práce je věnována učitelkám a jejich práci ve sféře *vnějších vztahů* školy, zejména jejich podílu na spolupráci s rodiči. Role učitelek při utváření vztahů s rodiči a veřejností je velmi důležitá a tato skutečnost by se měla odrážet i v programech učitelské přípravy. Moderní trendy řízení škol jsou v našem prostředí stále ještě natolik nové, že považuji za vhodné věnovat kapitolu o jedné oblasti řízení škol, kterou je komunikace a její vliv na úspěšné splnění úkolu a poslání mateřské školy.

Práce je určena každému, kdo se zabývá předškolní výchovou, tj. rodičům, učitelkám i veřejnosti. Předkládám tuto práci nejen jako četbu o tom, co mnozí již vědí, ale také jako námět k zamyšlení nad tím, jak přispět a vytvořit kulturu ve svém prostředí. Přála bych si, aby si rodiče uvědomili zodpovědnost za to, že nejen štěstí a zdraví jejich dětí, ale i budoucnost společnosti je převážně v jejich rukách.

CÍL PRÁCE

Cílem práce je ověřit, zda si rodiče uvědomují význam a poslání mateřské školy jako instituci poskytující vzdělávání, které je zákonem definováno jako *veřejná služba*.

Práce hledá odpověď na otázku, jsou-li rodiče dostatečně informováni o vzdělávacích dokumentech předškolní výchovy, o vzdělávacím programu dané mateřské školy a podle jakých hledisek volí mateřskou školu pro své dítě. Hlavní pozornost je věnována zjištění, jak je pojem veřejné služby chápán rodiči a jak se jejich interpretace odráží v postojích k mateřské škole.

Cílem práce je zjistit způsob a úroveň komunikace mezi školou a rodiči, ověřit, zda učitelky zjišťují potřeby rodičů a využívají jejich informace k posílení vzájemné spolupráce.

Snažíme se tak poukázat, do jaké míry mohou učitelky svým profesionálním přístupem ovlivňovat zájem rodičů o dění v mateřské škole. Postoje učitelek k vlastní práci odrážejí, jak si učitelky uvědomují své poslání jako službu, kterou plní cíle státní vzdělávací politiky.

V konečném důsledku se práce snaží zdůraznit význam a poslání předškolní instituce z hlediska společnosti a pomoci odhalit ty oblasti jejího působení, které je nutné posílit.

I. TEORETICKÁ ČÁST

1. O smyslu výchovy a vzdělávání

1.1 Výchova jako nástroj utváření společnosti

Zárukou zachování a udržení každé společnosti je její potomstvo. Každá společnost je utvářena svými kulturními, duchovními a morálními hodnotami, které se mezi generacemi předávají. Tyto hodnoty se stávají společnými pravidly, které si každý jedinec osvojuje již od narození prostřednictvím výchovného působení rodičů a později i při výchově ve škole.

Výchova vždy vychází z daných podmínek společnosti. Výchovné cíle, obsahy, normy a metody odrážejí sociální a kulturní podmínky společnosti, politické uspořádání a ideologii státu a jeho ekonomickou situaci.

Společnost jako taková sama o sobě neexistuje, je tvořena jednotlivci na základě vzájemných vazeb. Zárukou zdravé společnosti jsou lidé s řadou humanistických charakteristik a hodnot, které dodávají člověku tu pravou lidskou cenu. Výchova se nevztahuje jen k chování a jednání v sociálním prostředí, ale vztahuje se také k vědění a poznávání, založeném na intelektových schopnostech jedince. Z tohoto hlediska je úlohou výchovy celková kultivace jedince, který bude schopen získané znalosti a dovednosti přenést do svého jednání a bude schopen zvládat každodenní realitu.

Hlavními nositeli výchovy je rodina a stát.

Rodiče mají za výchovu primární odpovědnost. Rodina je základní jednotkou společnosti, je významná pro udržení lidstva. Od její biologicko-reprodukční funkce je neoddělitelná její funkce socializační a výchovná. Výchova byla od počátku rozvoje lidské společnosti záležitostí rodičů, bez ohledu na cíle, ke kterým měla výchova směřovat. „Rodina je prvním a dosti závazným modelem společnosti, s jakým se dítě setkává. Předurčuje jeho osobní vývoj, jeho vztahy k jiným skupinám lidí. Rodina dítě orientuje na určité hodnoty, vystavuje ho určitým konfliktům, poskytuje mu určitý typ podpory. Dítě získává sociální dovednosti.“ (Matoušek, 1997, s. 8)

Orientace dítěte v daném kulturním prostředí, znalost společenských pravidel, které získá v rodině, je základem dalších sociálních kontaktů dítěte ve společnosti.

Druhým hlavním nositelem výchovy je stát.

Stát zajišťuje podmínky a prostředky výchovy svých občanů a má tak na výchovu přímý i nepřímý vliv. V zájmu každého státu je vytvořit sociální vazby mezi jedinci osvojením kulturních hodnot dané společnosti. Každý jedinec by si měl být vědom proč a za jakým účelem žije společně s ostatními. „*Výchova dětí a mládeže nebyla nikdy jen soukromou záležitostí rodičů. Byla vždy i záležitostí obce a státu, protože děti jsou vždy i budoucími spoluobčany. Soudržnost každé společnosti a její trvání ve výměně generací závisí na tom, že si dorost osvojí základní prvky své kultury, zvláště normující orientační statky jako právo, morálku a náboženství, nebo nějaké jí odpovídající životní učení, které dává životu smysl.*“ (Fink: k učení o životě, 1970, citováno in Brezinka, 1996, s. 135)

Stát zajišťuje výchovu prostřednictvím škol, které jsou nepochybně výrazným výchovným prostředím. Máme na mysli veřejné instituce zřizované státem, které sledují potřeby a požadavky společnosti i jednotlivců. Společnost požaduje na škole, aby připravovala mladé lidi k výkonu profesí na pracovním trhu a formovala mladou generaci podle určitých norem a hodnot. Jednotlivec získává ve škole kromě znalostí a dovedností také určité způsoby chování, které mu umožňují rozhodovat se samostatně a nezávisle v různých životních situacích. V prostředí školy si každý vytváří o sobě a ostatních určitý obraz, který mu napomáhá nalézt vlastní aktivní náplň života.

V zájmu každého státu je zachovat soulad školy a společnosti, aby se vzdělání přizpůsobovalo měnícímu se hospodářství, aby metody, obsah výuky odpovídaly novým požadavkům doby.

„*Škola není od života odloučena. Škola je vlastně základem státu a společenského zřízení vůbec. Škola je stát v malém, jako ve státě jsou nadřazeny jisté vrstvy společenské, tak je tomu i ve škole.*“ (Cach, 1990, s. 43)

Nedostatek vzdělání brzdí ekonomiku státu, snižuje konkurenceschopnost země, která pak podléhá vlivu cizím mocnostem. Kromě přežití nebo-li ekonomického cíle výchova podmiňuje také kvalitu života člověka a tím i celé společnosti. Prostřednictvím výchovného procesu by se měl člověk stát zdravým a dobrým ze své vnitřní podstaty, bez ohledu na odměnu či trest. Měl by si vypěstovat systém hodnot a svědomí, kterými bude své myšlenky a jednání řídit, měl by si vypěstovat morální hodnoty.

Takto se bude společnost rozšiřovat o řady charakterních lidí, kteří si budou vědomi odpovědnosti za výchovu dětí jak v rodině, tak ve škole. Pařízek (2001) považuje výchovu za sebeobranu společnosti.

1.2 Význam předškolní výchovy v odkazu významných myslitelů

V průběhu historie lidstva filosofové, vychovatelé, psychologové mluvili a psali o principech vylepšení kvality lidí a tím i společnosti a života vůbec. Za jednu z hlavních forem nápravy považovali výchovu a vzdělání. Současně upozorňovali na mimořádnou důležitost rodinné péče a výchovy dětí do šesti let.

Spojení mezi výchovou a politikou státu si uvědomoval již Platón (427-347 př.n.l.). Usiloval o dokonalé sňatky, v kterých spatřoval záruku zdravé a prospěšné populace. V zájmu státu vyžadoval veřejnou výchovu ve státní škole i pro předškolní děti. Děti pokládal za obecní majetek. Odmítá výlučně rodinnou výchovu, která by byla překážkou občanské svornosti a společenských zájmů.

Jan Amos Komenský (1592-1670) přisuzoval otázkám předškolní výchovy a vzdělání velký význam, jádrem jeho všennápravných snah byla kultivace člověka vzděláním. „*Všeobecné porušení světa začíná hned v kořenech. Proto všeobecná obnova světa musí také hned odtud začínat.*“ (Komenský, Obecná porada o nápravě věcí lidských, s. 79). Klade důraz na výchovu v rodině účast dětí ve společenském životě. „*Celá naděje na všeobecnou nápravu věcí závisí na první výchově.*“ (Komenský, Obecná porada o nápravě věcí lidských, s. 80). Další výklad této myšlenky „*Vždyť tolik záleží na této*

věci, že celá naděje na nápravu světa k lepšímu závisí na vzdělávání mládeže ještě neporušené a přístupné utváření a přetváření.“ (Komenský, Cesta světla, s.166).

Zároveň požaduje, aby se člověk vzdělával po celý svůj život, neboť celý život je pro člověka školou. V díle Obecná porada o nápravě věcí lidských, v části Pampaedia, která je věnována výchově, život rozděljuje na osm věkových období, na osm stupňů škol. Předškolní stupeň představuje v této stavbě základ. K němu vypracoval odpovídající výchovný obsah - Informatorium školy mateřské. Jde o první soustavnou teorii předškolní výchovy pro vychovatele nejmenších dětí, které autor přisuzoval mimořádný význam. Poprvé v dějinách myšlení o výchově Komenský dokázal ocenit hodnotu dítěte a právo na jeho přirozenou výchovu. *„Nejpřednější stráž lidského pokolení v kolíbce jest. Protože na začátku záleží všecko, k dobrému i zlému: Kam jak co jíti začne, tam tak jde: za hlavou tělo, za ojem vůz. A nejsnáze jest začíti na počátku, jinde těžko.*“ (Komenský, 2007, s. 18). Mateřskou školou není myšlena žádná instituce, ale rodina. Tento velký vychovatel lidstva poukazoval na význam role rodičů a zdůrazňoval jejich zodpovědnost za vzory chování, které dětem předkládají k napodobení. Tak jako on i dnes mnoho předních psychologů mluví o důležitosti správných vzorů. Informatorium je určeno právě a hlavně rodičům.

Odpovědné rodičovství zůstává i v současnosti jevem ne příliš častým. Mladí rodiče převážně nemají znalosti z oblasti psychologie dítěte a jeho výchově a většinou vychovávají tak, jak byli sami vychováváni. Tohoto jevu si byl Komenský ve své době hluboce vědom, cituji *„Dále jsou tu ti, kdo mohou učit, pokud to dovedou, tj. rodiče. Aby to však také uměli, bude možné zařídit určitý způsob vyučování a kázně.*“ (Komenský, Cesta světla, s.167). Komenský byl přesvědčen o zásadní roli předškolního věku při formování člověka. Návyky a vjemy získané v tomto období od zodpovědných a výchovy znalých rodičů, považoval za základ budoucí osobnosti člověka.

O sto let později hlásal reformu výchovy J.J.Rousseau (1712-1778). Také on považoval výchovu v útlém dětství za nejdůležitější a nejučinnější, neboť útlý věk je schopen změn. Kládl důraz na princip přirozenosti a na právo dítěte na radostně prožité dětství. Vyzdvihuje význam dobrého vychování k veřejnému prospěchu, význam mateřské péče. „*První výchova jest nejdůležitější, a tato první výchova přísluší bez odporu ženám. Vše čeho nemáme při narození a čeho potřebujeme, až vyrosteme, dává nám výchova.*“ (Rousseau, 1910, s.5, s. 6). Přesto, že podcenil význam rodiny, nesmazatelně ovlivnil svou teorií další úvahy o výchově dítěte.

Podobné myšlenky vyslovil i T.G.Masaryk: „*Dítěti je první a hlavní školu rodina. Tedy jací jsou rodiče, matka a otec, jaký mají poměr k sobě a okolí, to má největší vliv na dítě.*“ (Cach, 1990, s. 121)

Otázka výchovy předškolních dětí se v kulturním vývoji lidstva stále opakuje a vybízí k hledání optimální metody utváření lidské osobnosti prostřednictvím výchovy. Každá doba si vyžaduje jiný způsob vzdělání, který je výsledkem výchovy postavené na společenských, politických a ekonomických podmínkách státu a jeho cílech.

V minulosti, před rozvojem průmyslu, byla rodina jediným výchovným prostředím. Industrializace přenesla pracovní místo z rodiny do továrny a soustředila obyvatele z měst. Stát převzal dřívější odpovědnosti rodiny (výchova, vzdělávání, péče o nemocné, hendikepované a staré lidi). Začal rozvoj předškolních institucí.

Přestože dochází v historii k častým společenským a hospodářským změnám, v jejichž důsledku se mění filozofická východiska výchovy a její cíle i obsahy, přesto význam předškolní výchovy v rodině i instituci zůstává konstantním a neměnným základem pro zdravý vývoj společnosti.

Tato kapitola byla ohlédnutím do minulosti. Je stručným přehledem myšlenek pedagogických reformátorů, které svým významem přesahují do současnosti.

1.3 Cíle předškolní výchovy

Každá lidská činnost má cíl, který je filosoficky, sociálně, eticky i jinak zdůvodněn. Výchova je jedna z tvůrčích lidských činností, kde je nutné stanovit cíle dříve než se začne vychovávat. Je nutné vědět k čemu chceme vychovávat a jakých vlastností a kvalit chceme u dítěte dosáhnout. Obecným cílem výchovy je začlenění jedince do dospělé společnosti prostřednictvím záměrného působení vychovatele.

Vývoj cílů předškolní výchovy se odehrává souběžně s vývojem celé společnosti. Tím, jak se společnost vyvíjela, rostly požadavky na její členy a záměrné výchovné působení se stalo nutností. Svědčí o tom i fakt, že primitivní společnost vychovávala děti prostřednictvím jejich přímé účasti při práci dospělých, nápodobou a obešla se bez škol. U vyspělejší společnosti s rozvojem průmyslu se přeneslo pracovní místo z rodiny do továrny. Bylo potřeba zajistit péči předškolních dětí po dobu, kdy byli rodiče za prací mimo domov. Důsledkem této nutnosti vznikly veřejné výchovné instituce pro děti předškolního věku. Rodina a předškolní instituce se staly hlavními nositeli výchovy.

„Průmyslová revoluce a ekonomická situace rodin vytvořily na konci 18. století novou životní realitu. Rodina nebyla nadále schopna zajistit potřebnou péči pro děti již v předškolním věku a nastal čas pro vznik veřejné výchovné instituce a s tím i otázka cíle, který by měla tato instituce naplňovat.“ (Opravilová, 2002, s. 25)

1.3.1 Faktory utváření výchovných cílů

Výchovně vzdělávací cíle odrážejí pojetí dítěte, sociální normy a kulturní tradici společnosti. Z tohoto hlediska je možné vyvodit faktory ovlivňující výchovné cíle:

- pojetí dítěte
- proměny rodiny
- stav společnosti

1.3.1.1 Pojetí dítěte

Pojetí dítěte, názory na jeho společenskou hodnotu a pohled na období dětství se v průběhu historického vývoje měnily. Zaznamenáváme tři názorové proudy, které se staly východisky cílů předškolní výchovy.

- Empirismus – dítě je chápáno jako tvárný, pasivní objekt výchovy. Vliv prostředí a smyslová zkušenost má absolutní význam pro jeho vývoj. Dítě je „prázdnou nádobou“, kterou je třeba naplnit.

Empirismus je východiskem sociocentrického zaměření cíle, který zdůrazňuje význam vychovatele a všemocnost výchovy. Cíl výchovy je určován společenskými zájmy, vizí občana, kterou společnost potřebuje.

- Nativismus – přesvědčení, že dítě má vrozené mechanismy, podle kterých je schopno se samo vyvíjet, pokud není vystaveno tlaku výchovného působení. Dítě je chápáno „od přírody dobré“. Jeho vývoj je nezávislý na zkušenosti a vnitřně předem daný.

Nativismus je východiskem pedocentrického zaměření cíle, který je určován z vnitřních podmínek vývoje dítěte. Středem výchovy není již učitel, ale dítě. Předpokládá se, že dítě je vrozeně schopno rozeznávat dobré a špatné, jeho negativa jsou odrazem okolí. Převládá volnost a spontaneita.

- Interakční teorie – je vyvážením předchozích směrů, dítě je chápáno částečně jako prázdná nádoba a částečně jako vnitřně již nasměrované.

Interakční teorie je východiskem konvergentního zaměření cíle, který zdůrazňuje individuální i sociální pozici dítěte. Dítě má předpoklady pro svůj rozvoj, ale může je naplnit jen za pomoci dospělého. Převládá spolupráce, partnerství a důvěra.

Současné pojetí chápe dítě jako aktivní a dopředu nasměřované. Pozice dítěte se posiluje, dětství je vysoce hodnoceno. Je lépe fyzicky vyvinuto a mentálně vyspělejší než tomu bylo v předchozích generacích. Hlavním krédem je pedocentrismus, dítě je ve středu výchovného zájmu. Představují interakcionistický pohled na výchovu.

„Přes své výsadní postavení bojuje často dnešní dítě s emocionálními problémy, protože mu chybí citová blízkost dospělých a nezřídka i základní jistota rodinného zázemí. Přitom je zatíženo odpovědností a nároky, které dokáže zvládnout jen tehdy, cítí-li u vychovávajícího, ať je to rodič nebo učitelka, dostatek porozumění a zájmu.“
(Opravilová, Kropáčková, 2004, s. 27)

1.3.1.2 Proměny rodiny

Rodina a její současná podoba prošla v historii řadou změn. Jak jsme již uvedli, s nástupem industrializace se přeneslo pracovní místo z rodiny do továrny. Současné s tím zaznamenáváme počátek rozvoje předškolních institucí. Stát přebírá z části výchovné pověření. Průmyslová revoluce zvedla životní úroveň, ale oddělila bydliště a pracoviště. Část jejích funkcí převzaly jiné sociální instituce.

Během 2. světové války, do roku 1945, byla rodina silně uzavřenou jednotkou ve smyslu soběstačnosti a soudržnosti. V 50. letech minulého století značně vzrostl počet zaměstnaných žen. Totalitní režim soudržnost rodin nepodporoval, vyžadovala se účast každého v zaměstnání a v nějaké masové organizaci. Tím se stát snažil podřídit rodiny jednotnému ideovému programu založenému na dialekticko materialistickém pojetí světa.

Návrat k demokratickým principům společnosti po roce 1989 rodinu ovlivnil v oblasti ekonomické, sociální i kulturní. Kraus a Poláčková (2001) uvádějí skutečnosti utvářející podobu současné rodiny:

- Mění se celková struktura rodiny: klesá počet dětí a omezuje se vícegenerační soužití.
- Snižuje se stabilita rodiny: dochází k nárůstu rozvodovosti.
- Mění se organizace rodinného cyklu: rodiči se stávají osoby ve vyšším věku.
- Zvyšují se nároky na čas rodičů strávený v pracovním procesu: v důsledku toho se zkracuje čas strávený s dětmi a ostatními členy rodiny. Vystává problém ve způsobu trávení času s dětmi, problém „kvality času“. Užívání veřejných médií je vysoké.
- Přibývá dvoukariérových manželství: v důsledku růstu vzdělanosti a kvalifikovanosti a tím i zaměstnanosti žen.

„Prostor, který mají rodiče na vychovávání dětí se v civilizovaných zemích v posledních staletích zužuje. Moderní západní stát přebírá úlohu zajišťovatele výchovy dětí nejpozději do doby, kdy dětem začíná povinná školní docházka. V současnosti se považuje rodina za nenahraditelné, podpůrné a výchovné prostředí pouze u předškolních dětí.“ (Matoušek, 1997, s. 32)

Ale, značná část rodin považuje mateřskou školu za nenahraditelnou složku výchovy svých dětí, nedovedou si život bez ní představit, poněvadž samy nemají představu, co by s dítětem celé dny dělali. A navíc se často dostávají osobní zájmy, kterým je přítomností dítěte bráněno. Rodiče si zcela neuvědomují význam a důležitost výchovy v rodině, nestarají se o to, která osobnost a prostředí jim bude dítě formovat. Prestižní zaměstnání a možnosti dobrého výdělků mají mnohdy větší hodnotu než rodinná výchova. Převládá pragmatický způsob života založený na znalostech (úspěch, uplatnění, kariéra jednotlivce) a to děti nesmírně ochuzuje. Schází hloubka citu.

Na druhé straně je zaměstnání žen pro většinu rodin ekonomickou nutností. *„Současná česká rodina je rodina zaměstnané ženy. Její zaměstnání je pro většinu rodin ekonomickou nutností; málokterá rodina by vystačila s jedním platem. Žena je tak přetížena souběžnými požadavky práce a domácnosti.“ (Matoušek, 1997, s. 32)* Tento třináct let starý citát nepozbývá na aktuálnosti. Novější verze by mohla být doplněna o hledisko nezaměstnanosti.

1.3.1.3 Stav společnosti

Výchovné cíle jsou určeny i vnějšími okolnostmi, celkovou úrovní dané společnosti.

Vliv na stanovení cílů mají převážně::

- Společensko – politický systém

Určuje úroveň jednotnosti výchovných cílů na základě společenských ideálů. V tradiční společnosti existuje jednota ve výchovných cílech na základě jednotného hodnotícího světového názoru. Cíle jednotlivých stran v pluralitní společnosti většinou jednotné nejsou, ale jsou pro každou stranu specifické a dávají smysl společenským ideálům. Každý výchovný cíl musí mít souvislost se společenskými ideály. Brezinka uvádí, že ztratí-li cíle souvislost se společenskými ideály, nastává stav morálního a světónázorového pluralismu jedinců. *„Většina vysoce rozvinutých demokracií se dnes blíží tomuto stavu individualistické společnosti. Je to společnost, která je charakterizována silným osamostatněním svých členů v jejich hodnotové orientaci. Je v ní široce rozšířena skepse proti závazným společným ideálům.“* (Brezinka, 1996, s. 14)

- Ekonomika dané společnosti

Pro stanovení cílů výchovy je třeba brát v úvahu ekonomickou situaci státu, neboť uskutečňování výchovných cílů je na této situaci závislé. Oblast výchovy a vzdělávání je neproduktivní. Dnešní společnosti si uvědomují, že investice do vzdělání je rentabilní. Úroveň vzdělanosti obyvatelstva je rozhodující podmínkou ekonomického růstu a schopnosti obstát ve světové soutěži. Nedostatek vzdělání brzdí ekonomiku státu. Vzdělání je určující faktor společenského vývoje, vzdělanostní potenciál určuje postavení společnosti ve světě.

- Normy a ideály společnosti

Výchovné cíle a záměry jsou ovlivněny také tím, čeho chce společnost dosáhnout, kam směřuje, o jaké ideály usiluje. Základní morální určení současné společnosti představuje demokracie, humánnost, tolerance (respektování jiného

přesvědčení, cizích názorů, snášenlivost), kooperace, solidárnost (vědomí příslušnosti k určitému celku, soudržnost). Tyto ideály by měl být schopen razit každý jednotlivec za pomoci vlastních vnitřních hodnot jako jsou morálka, mravnost, světový a životní názor, umění. Brezinka je přesvědčen, že hodnotové postoje jednotlivců zavazují společenství a uchovávají stát.

Cílem výchovy je rozvoj člověka „*jenž bude znát své vlastnosti a schopnosti, dokáže je v životě uplatnit, a který bude schopen šťastně a plnohodnotně žít.*“ (Houška, 1991, str.16)

Cílem výchovy je cesta k odpovědnosti, při níž člověk to, co je hodnotnější nejen poznává, nýbrž se pro to také rozhoduje. Houška 1991 uvádí, že vývoji společnosti dosud lidé podrobovali věci kolem sebe, ale nyní je třeba, aby každý podroboval sebe sama, tedy rozvíjel své duševní vlastnosti a schopnosti.

Ke stanoveným cílům výchovy se volí prostředky k jejich dosažení. Cíle a prostředky jsou ve vzájemném vztahu, jejich postavení se může v průběhu výchovy měnit. Ne vždy je vedoucí cíl a prostředek může být v jistém okamžiku cílem.

Ve výchově jsou cíle uspořádány podle důležitosti, od dílčích k hlavním. V RVP PV jsou formulovány obecné, rámcové cíle a cíle specifické. Cíle jsou přiblíženy v podobě předpokládaných kompetencí. Východiskem rámcových cílů je rozvoj a učení dítěte, jeho hodnota a postavení ve společnosti. Jako prostředky k dosažení těchto obecných cílů slouží specifické cíle formulované v pěti oblastech.

1.4 Vymezení základních pojmů – výchova a vzdělávání

Vzhledem k tomu, že předchozí kapitoly přiblížily význam výchovy a vzdělávání pro společnost a vyzdvihly důležitost spolupráce rodiny a školy a jejich vzájemnou úlohu jako nositelů výchovy, je třeba zmínit, že realizace výchovných cílů je nemožná bez srozumitelné komunikace mezi těmito subjekty. Zároveň je podmínkou správná interpretace zákonných ustanovení, kde se tyto pojmy vyskytují.

Slovník spisovné češtiny uvádí tři různá vysvětlení pojmu „výchova“:

1/ cílevědomá systematická péče o zdárný, duševní a tělesný rozvoj člověka

2/ odborné a jiné vzdělávání v nějakém oboru (společenská, vědecká)

3/ určitý vyučovací předmět (výtvarná, hudební, tělesná výchova)

Pojem „vzdělání“ je v tomto slovníku vysvětlen společně s pojmem „vzdělávání“, oba pojmy jsou úzce spjaty, protože vzdělávání je proces samotný a vzdělání je jeho produktem.

1/ rozvinutí duševních schopností a osvojení si širokých znalostí studiem

2/ soubor nabytých vědomostí (základní, střední)

Toto heslovité vysvětlení pojmů „výchova“ a „vzdělávání“ je překladem pedagogických termínů, je dostačující pro orientaci laické veřejnosti, pojmy jsou jazykově formulované tak, aby byly každému srozumitelné.

Každý obor pracuje s celou řadou pojmů, ne jinak je tomu i v pedagogice a zároveň každý obor má snahu definovat své pojmy co nejpřesněji. V pedagogice není možné přesně definovat všechny pojmy, jak je tomu v exaktních vědách, vzhledem ke skutečnosti, že se zabývá chováním člověka, jehož podstatu nelze přesně vystihnout.

Uvádím výklady pojmů „vzdělání“, „vzdělávání“, „výchova“, tak jak je definuje Pedagogický slovník. Podle Průchy (2000) jde o pojmy pedagogické teorie, které nejsou

dosud zcela jednoznačně ujasněné a často se používají v pedagogické teorii a praxi souběžně a lze je chápat v několika významech.

Výchova:

1/ proces záměrného působení na osobnost člověka s cílem dosáhnout pozitivních změn v jejím vývoji. Různá pojetí výchovy byla ovlivněna sociokulturními podmínkami, odlišnými koncepcemi pojetí člověka

2/ plně řízený proces ovlivnění nehotového člověka pedagogem nebo institucí, naplněný snahou podřídit je normám společnosti, ale i normám instituce. Z moderního hlediska je výchova především procesem záměrného a cílevědomého vytváření a ovlivňování podmínek umožňující optimální rozvoj každého jedince v souladu s individuálními dispozicemi a stimulujičích jeho vlastní snahu stát se autentickou, vnitřně integrovanou a socializovanou osobností.

Z definic vyplývá, že základním znakem výchovy je záměrnost, ať už uvědomělá nebo neuvědomělá, při výchově ve škole nebo výchovným působením rodičů, vždy jde o záměrné zprostředkování vzorců a norem chování, hygienických návyků, způsobů komunikace atd. V širším slova smyslu jde o předávání mravních, kulturních a duchovních hodnot společnosti.

Vzdělání / vzdělávání:

Pedagogický slovník uvádí k těmto definicím poznámku, že se nesprávně zaměňují pojmy vzdělání a vzdělávání.

1/ vzdělání je složka kognitivní vybavenosti osobnosti (osvojené vědomosti, dovednosti, postoje, hodnoty, normy), která se zformovala prostřednictvím vzdělávacích procesů

2/ je to zkonstruovaný systém informací a činností, které jsou plánovány v kurikulu různých škol a vyučovacích předmětů a realizovány ve výuce. Souhrnně jsou tyto informace chápány jako vzdělávací cíle nebo jako obsah a učivo

3/ je to společensky organizovaná činnost zabezpečovaná institucí školství. Vzdělání jakožto instituce je bohatě diferencováno úrovní vzdělání, stupňů a druhů. V našich kulturních podmínkách je vzdělání zpravidla považováno za tzv. veřejný statek, za jehož poskytování je zodpovědný stát, který má usilovat o to, aby byla na základě veřejného

zájmu zajištěna elementární unifikace nabídky, stát navíc chce dominantní část této nabídky poskytovat

4/ vzdělání je chápáno jako na jednu z kategorií, která charakterizuje populaci. Je to vlastnost

populace determinovaná sociálními faktory a ekonomickými faktory (sociální původ a náklady na vzdělání) Přitom kvalita vzdělání ovlivňuje kvalifikační strukturu obyvatelstva a tím i ekonomický a kulturní potenciál společnosti

5/ vzdělání, přesněji vzdělávání je proces, jímž se realizují stavy jedince a společnosti

V souvislosti s výkladem základních pojmů „výchova“ a „vzdělávání“ Průcha 2000 uvádí, že pro účely teoretického výkladu lze tyto pojmy oddělit, ale ve školské praxi je to nemyslitelné. Každý učitel při výkonu své profese vzdělává a vychovává zároveň. Z toho také vyplývá pojem výchovně-vzdělávací proces naznačující propojenost těchto pojmů.

Při nedůsledném používání termínů „výchova“, „vzdělávání“, „vzdělání“ může docházet k dorozumívacím obtížím. Zvláště při formulování legislativních dokumentů je nutná terminologická přesnost. Průcha 2002 s.57 cituje ze Zásad ústavního zákona, kterým se mění Listina základních svobod následující řešení:

„Zahraniční legislativa i pedagogika volí obvykle postup, v němž je výchova pokládána za součást vzdělávání a celý proces je označován jediným slovem (např. education). Předkládaný materiál se k tomuto úzu příklání...používá slovo „vzdělávání“ jako termín označující souhrnně jak výchovné, tak vzdělávací působení. K označení tohoto působení používá slovo „vzdělání“. Adjektivum „vzdělávací“ (např. vzdělávací instituce, vzdělávací služba) se tedy vztahuje k situacím, které zahrnují i výchovné působení, aniž by to bylo zvláště zdůrazňováno.“ Termín vzdělávání je zde nutno chápat jako proces zahrnující vzdělávání i výchovu.

Shrme-li tyto definice, závěrem by mohlo být, že vzdělání, jako soubor znalostí a dovedností získaných procesem vzdělávání, je prostředkem výchovy člověka.

2. INSTITUCIONÁLNÍ PŘEDŠKOLNÍ VÝCHOVA

2.1 Poslání předškolních institucí

„Význam počáteční etapy života jedince spolu s respektováním jeho práva na vzdělání hovoří ve prospěch systematické předškolní výchovy a vzdělávání. Ty jsou základním právem i povinností rodiny, s níž různými formami spolupracuje výchova institucionální. Účast na předškolním vzdělávání by proto měla být deklarována jako státem potvrzené právo.“ (Kollariková, 2001, s. 124)

Kromě nejpodstatnějšího vlivu rodiny, kdy dítě vstřebává morální atmosféru, připravuje podmínky k zdravému prospívání zejména mateřská škola. Hlavním posláním mateřské školy je výchova a vzdělávání dítěte.

Základem poslání současných mateřských škol je pedocentrické pojetí výchovy, které dává důvěru dítěti a jeho individuálním sklonům a předpokladům. Programy mateřských škol vycházejí z přesvědčení, že se jedinec rozvíjí po stránce vědomostní i dovedností jako individualita a to v podnětném prostředí, které naplňuje svoboda, vzájemná úcta, spolupráce a tolerance. Předškolní dítě se učí především na základě své interakce s okolím a svou vlastní prožitou zkušeností. Vzdělávací činnosti jsou založeny na přímých zážitcích dítěte, vycházející z jeho samostatné činnosti a individuální volby.

„Čím více postupuje individualizace způsobů myšlení a života, tím důležitější jsou veřejné výchovné instituce pro zajištění společných základních ideálů.“ (Brezinka, 1996, s. 23) Mateřská škola je organizace, která plní své poslání formou specifické služby. Přestože jsou tomuto tématu věnovány následující kapitoly, je nutné si uvědomit, že plnit dané poslání v prostředí charakteristickém rychlými společenskými, politickými a ekonomickými změnami není snadným úkolem.

Požadavky a očekávání ze strany společnosti se vůči škole zvyšují a k naplnění jejího základního poslání, kterým je poskytování vysoce kvalitních vzdělávacích služeb, je nutné vybudovat efektivně fungující školu. Řada škol volí strategii založenou na

marketingovém řízení školy. Podmínkou k těmto vnitřním změnám školy je nutné si uvědomit, že vzdělávání poskytované mateřskou školou je veřejnou službou.

Kořátková (2008) uvádí názory učitelek na službu mateřských škol jako:

- služba dítěti – s cílem nalézt a rozvinout jeho dispozice v nejrůznějších oblastech jeho osobnosti
- služba rodině - s cílem jí pomoci se vzděláváním a s rozvojem sociálních dovedností, které povedou k začlenění dítěte do své generační skupiny a společnosti jako takové a také pomoci matkám profesně se uplatnit
- služba společnosti - ve smyslu vybavenosti každého jedince užitečným vzděláním a celkovou způsobilostí k životu a soužití mezi lidmi, která může být společnosti ku prospěchu

Při tvorbě školního vzdělávacího programu je třeba zohledňovat i další skutečnosti spojené s existencí mateřské školy. Tou nejhlavnější je každodenní kontakt nejen s dětmi, ale i rodiči a veřejností. Aby škola splňovala své celospolečenské poslání a cíle, musí najít efektivní způsob řízení své činnosti. To vyžaduje profesionální přístup, snahu o inovaci a dobrou práci pedagogů. Jedině tak se stane institucí obecně uznávanou, ve které se budou učitelky, děti i rodiče dobře cítit a na kterou budou hrdí.

2.2 Subjekty výchovně vzdělávacího systému

V dokumentu MŠMT ČR Kvalita a odpovědnost (1994) se konstatuje, že zásadní změny ve školství kladou „značné nároky na účast a podporu širší veřejnosti....transformace školství může být úspěšná jedině tehdy, porozumí-li jak učitelé, tak občané jejím cílům a nástrojům, pochopí-li její nutnost a přijmou-li ji za svou.“(s. 13)

Níže uvedeme subjekty, účastníky vzdělávacího procesu, od tvůrců legislativy a jejich poradců k subjektům, které výchovu a vzdělávání realizují (učitelé, rodiče) a na závěr také ty, kteří výchovně vzdělávací proces pouze sledují a komentují.

- **Společnost**

Vzdělávací politiku formují představitelé vlády. Poslanci schvalují školské zákony a jiní politici navrhuje, spoluutvářejí a ovlivňují proces vzdělávání. Podstatné je, aby cíle jednotlivých politických stran neztratily souvislost se společenským ideálem.

V zájmu každého státu je řízení a kontrola vzdělávání v zemi. Existují rozdíly ve způsobu řízení podle míry vlivu státu a způsobu ovlivňování. V naší zemi se vystřídal striktně centralistický model řízení po roce 1989 za model typu liberálního, např. přechodem kompetencí dosud vykonávaných orgány státní správy na kraje, financování podle počtu žáků, posílení správní, ekonomické i pedagogické autonomie škol apod. Řízení školství jakožto určitá činnost tvoří součást praktické vzdělávací politiky. *„Vzdělávací politika je začleněna do celospolečenských priorit. Působí na instituce školské, v nichž je uplatněna legislativně potvrzená moc státního aparátu, na mimoškolské instituce (kulturní, duchovní, tělovýchovné, výrobní a zájmové pro volný čas), na výchovu v rodině a v neformálních skupinách. Vzdělávací politikou státu rozumíme principy, priority a metody rozhodování o vzdělávacích institucích.“* (Průcha 2000, s. 147)

- **Školská administrativa**

Tato skupina je tvořena úředníky na různých stupních řízení školství, od ministerstva po ředitele školy, kteří zajišťují výkon vzdělávací politiky. Zodpovídá za fungování školství a zabezpečuje státní správu, připravuje podmínky pro činnost škol, tím, že vymezuje koncepci školství, řídí její jednotlivé složky. Administrativa vymezuje i finanční politiku a kontrolní činnost. Sféra působnosti těchto orgánů státní správy je vymezena zákonem č.564/1990 Sb. o státní správě a samosprávě ve školství.

Školskou administrativu tvoří:

- ministr školství
- Česká školní inspekce
- vedoucí školských úřadů a vedoucí úředníci
- ředitelé škol

také obce se řadí ke školské administrativě, nejsou orgánem státní správy, ale jsou povinni vytvářet podmínky pro realizaci povinné školní docházky (zřizují školní instituce a finančně je podporují apod.)

- **Pedagogičtí pracovníci, učitelé a učitelské organizace**

Učitel je aktivním účastníkem výchovy a vzdělávání. Učitel je zodpovědný za přípravu, řízení, organizaci a výsledky vzdělávání. Aby mohl efektivně vykonávat své povolání, musí být vybaven profesními dovednostmi a dispozicemi. Pro předškolní vzdělávání jsou velmi důležité osobnostní vlastnosti učitelky, zejména komunikativní dovednosti, otevřenost dětskému světu, ochota spolupráce, schopnost sebereflexe a pedagogické reflexe, empatie. Učitel na základě evaluace vlastní práce je schopen vyhodnotit jevy své edukační reality, zejména jaké jsou potřeby vzdělávacích subjektů (jednotlivců, institucí), jaká je úroveň pedagogické činnosti učitele se zaměřením na činnosti žáků. Na základě této pedagogické evaluace může prostřednictvím učitelských organizací prosazovat konkrétní opatření ve vzdělávací politice a ekonomii vzdělání. „...*finanční prostředky vynakládané na vzdělávání ve státních rozpočtech zemí se stále zvyšují, a tudíž sféra politiky a ekonomie se snaží získávat věrohodné údaje o výkonnosti škol a vzdělávacích systémů, o kvalitě výstupů edukačních procesů apod.*“ (Průcha, 2000, s. 130)

Učitelské organizace vznikají, mimo jiné, za účelem aktivní účasti na reformě školství. Tyto organizace mohou mít vliv na vzdělávací politiku, kterou mohou buď podporovat nebo brzdit.

- **Rodičovská veřejnost.**

Za výchovu dětí mají hlavní odpovědnost rodiče. Povinnost rodičů vychovávat své děti je daná zákonem č.94/1963 Sb., Zákonem o rodině. Nejsou pro ně závazné žádné výchovné cíle. V tomto směru záleží na jejich svobodné volbě jakým způsobem budou podporovat vývoj svých dětí a jaká hodnotová přesvědčení jim předají. Aktivní účast rodičů ve vzdělávacím procesu se uskutečňuje formou spolupráce s konkrétní vzdělávací institucí.

Rozvoj spolupráce rodiny, škol a obce se jeví jako jeden z hlavních požadavků organického propojení výchovy a vzdělání. Výchovné partnerství rodičů a školy je obsaženo také v legislativě. *„Prvotní právní normy vymezují převážně práva a odpovědnost za výchovu a rozvoj dítěte. Zákon o rodině přikládá rozhodující úlohu ve výchově dětí rodičům: „Rozhodující úlohu ve výchově dětí mají rodiče“ (zákon č. 94/1963 Sb., o rodině, § 32. odstavec 1). Vztah rodičů a školy na úrovni mateřských škol je definován tak, že škola spolupracuje s rodiči nebo jinými zákonnými zástupci dětí (dále jen "zástupce dítěte") a dalšími občany s cílem vyvíjet aktivity a organizovat činnost ve prospěch rozvoje dětí předškolního věku a prohloubení vzájemného výchovného působení mateřské školy, rodiny a veřejnosti (vyhláška č. 35/1992, o mateřských školách, § 2, odstavec 3). Ve zmiňované vyhlášce je definovaná mateřská škola i jako jistá poradenská instituce pro rodiče. „K zajištění výchovy dětí, které nemohou do mateřské školy docházet, poskytuje mateřská škola na žádost zástupce dítěte odborné konzultace při jeho výchově“ (tamtéž, § 1, odstavec 2). Poněkud jinou formulaci uvádí Zákon o školských zařízeních: „Předškolní výchova zabezpečuje uspokojování přirozených potřeb dítěte a rozvoj jeho osobnosti; probíhá ve spolupráci rodiny a předškolního zařízení“ (zákon č. 76/1978 Sb., o školských zařízeních, ve znění pozdějších zákonů, část druhá, § 2).*

Explicitní vyjádření povinnosti školského zařízení spolupracovat s rodiči v zájmu rozvoje dítěte a v zájmu prohloubení společného výchovného působení rodiny a školského zařízení je včleněno pouze do ustanovení týkajících se mateřské školy.“

(RABUŠICOVÁ, Milada. *Role rodičů ve vztahu ke škole: analýza legislativy* [online]. 2006 [cit. 2006-08-10]. Dostupný z WWW: <http://www.phil.muni.cz/ped/oldweb/CAPVOstrava.htm>)

V současné době mají rodiče právo volit školy pro své děti, vyslovit svá hodnocení a stanoviska ke školství, a tím mohou působit na školskou administrativu, která svým prostřednictvím může prosazovat konkrétní opatření ve vzdělávací politice.

Na základě těchto faktů nejsou dosud vztahy mezi rodiči a školou intenzivní. Jen malý počet škol, včetně mateřských, spolupracuje s Uníí rodičů. Aktivní účast rodičů na vzdělávacím procesu se rozvíjí velmi pomalu a je to oblast, která zaslouží pozornost.

- **Média**

Vzdělávání je předmětem zájmu tisku i televize. Některé deníky pravidelně otiskují rubriky nebo přílohy o školství a vzdělávání (Mladá fronta, Lidové noviny). Novináři a redaktoři vyslovují v médiích své komentáře a stanoviska ke školství, které jsou často neobjektivní a vědecky nepodložené, mají vliv hlavně na rodiče a veřejnost. Autoři komentářů převážně nejsou znalí stavu daného oboru a vytvářejí o pedagogice a školství zkreslený obraz.

Na druhé straně jsou vydávána odborná periodika (pedagogické časopisy např. Rodina a škola, Informatorium), ale i striktně vědecká (Pedagogika, Pedagogická orientace), kde jsou vývody založené nejen na kvalifikovaném názoru, ale i na analytických faktech. Vědečtí pracovníci prostřednictvím těchto médií mohou jednat s vládní administrativou, ale i poskytovat podporu učitelským organizacím při prosazování daných stanovisek ke školství.

2.3 Reforma české vzdělávací politiky po roce 1989

V následující kapitole nastíníme stručný vývoj kurikulárních dokumentů vzdělávání po roce 1989 a přiblížíme události a změny, které vedly k potřebě vytvořit nový školský zákon č. 561/2004 Sb.

2.3.1 Cesta k novému školskému zákonu

Po roce 1989 proběhlo mnoho politických a ekonomických změn ve společnosti, které se bezprostředně promítly do vzdělávací politiky. Byla započata etapa postupných změn ve školství, tzv. transformace školství. Trvalo poměrně dlouho než byla vytvořena jednotná představa jak by se mělo uskutečňovat vzdělávání občanů v nových společenských a ekonomických podmínkách. Aktuální nedostatky se řešily častou novelizací tehdy ještě školského zákona z roku 1984. Bylo vydáno množství zpráv a dokumentů, z nichž některé uvádím níže a které obsahují závěry řady analýz, srovnání, a dalších informací dosavadního českého vzdělávacího systému a které upozorňují na nezbytnost změn v programu rozvoje vzdělávání. Tyto zprávy jsou výsledkem řady podkladových studií a jejich diskusí k vzdělávacím problémům, k novému pojetí vzdělávání a školy nejen v rámci České republiky, ale i ve srovnání se systémy zemí Evropské unie.

Za hlavní tendence v rozvoji českého vzdělávacího systému v 90. letech lze považovat posun k decentralizaci řízení, projevující se v posílení administrativní, ekonomické a pedagogické autonomie škol. Dochází k posílení samostatnosti škol zavedením tzv. právní subjektivity státních škol. Mezi další změny patří i institucionální diverzifikace (rozrůžňování), tj. rozmanitost v nabídce vzdělávacích možností prostřednictvím zakládání nových typů škol, soukromých a církevních. Ve školách se přestávají používat jednotné učební osnovy, začínají se prosazovat nové didaktické přístupy. Další změnou je restrukturalizace (změna nevyhovující struktury) školství upravená zákonem č. 564/1990 Sb. České národní rady o státní správě a samosprávě ve školství, který zavedl systém řízení škol založený na oddělení školské správy od ostatní státní správy a

jejím soustředění ve školských úřadech a na autonomii škol. Také ustanovil Českou školní inspekci přímo řízenou ministerstvem školství.

V roce 1994 vydává MŠMT dokument „Kvalita a odpovědnost“, ve kterém předkládá návrh nového vzdělávacího systému. *„Poslání vzdělávacího systému je poskytnout každému jedinci vzdělání, které rozvine jeho schopnosti a kultivuje jeho charakter i postoje. Vybaví jej znalostmi a dovednostmi tak, aby se v životě co nejlépe uplatnil a dokázal užívat svých práv a plnit povinnosti svobodného občana v demokratické společnosti. Cílem vzdělávání je přispět k utváření osobnosti, spojující v sobě svobodu se zodpovědností.“* (Kvalita a odpovědnost, 1994)

V roce 1999 byl vydán v rámci programu PHARE dokument „České vzdělání a Evropa.- Strategie rozvoje lidských zdrojů při vstupu do Evropské unie“, kde se analyzuje jaký dopad bude mít přijetí České republiky do EU na školství. Do českého vzdělávání budou muset proniknout principy a konkrétní kroky, charakteristické pro rozvoj vzdělávacích soustav v zemích Evropské unie. Zároveň zpráva zjišťuje do jaké míry vývoj české vzdělávací politiky odpovídá evropské situaci a trendům a čím může tradice českého školství přispět do evropského vzdělávacího systému. *„Hledání léků a následné léčení nově se rodících problémů je velice obtížné v celém světě, tím spíše u nás. Jedním z takových léků je nesporně dobré vzdělání. Musí se však stát prioritou rozvoje společnosti, součástí dlouhodobé vládní strategie a předmětem veřejného zájmu.“* (České vzdělání a Evropa, 1999, s. 45)

V roce 2001 byl vydán Národní program rozvoje vzdělávání v České republice - Bílá kniha, který je plánem rozvoje a budoucího zaměření vzdělávací politiky a sjednocuje potřeby všech stupňů vzdělávacího systému. V dějinách českého školství jde o první vládní strategii v oblasti vzdělávání, kterou doporučoval již výše zmíněný dokument. Kromě cílů vzdělávací politiky a konkrétních opatření k jejich dosahování jsou zde zdůrazněna rizika spojená s nutnými změnami při uskutečňování školské reformy. Aby tato rizika byla co nejmenší, je nutným předpokladem dobrá připravenost učitelů na nové didaktické přístupy, ale především podmínka, aby učitelé i občané pochopily

nutnost transformace, její cíle a nástroje a přijali ji za svou. „*Navrhovaná strategie vychází z nového pojetí vzdělávání a nového fungování vzdělávacího systému, je založená na propojení záměru státu s iniciativou učitelů a škol, které tak společně povedou k uvolnění vnitřních zdrojů vzdělávacího systému. Jde ji tedy o vnitřní proměnu, vyžaduje přijetí nových hodnot, změny postojů, přístupu a jednání, a to na všech úrovních a u všech účastníků.*“ (Národní program rozvoje vzdělávání v ČR, 2001, s. 19)

Na základě požadavků Bílé knihy byl dne 24. 9. 2004 vydán zákon č. 561/2004 Sb. o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání (dále školský zákon), který nabyl účinnosti dne 1. ledna 2005.

Rok 2005 se tím stal mezníkem v dějinách českého školství, které získalo novou legislativní úpravu. Kromě toho název zákona již nezdůrazňuje vzdělávací instituci (školu), ale klade důraz na vzdělávání jako proces.

Schválení školského zákona a Rámcového vzdělávacího programu pro základní vzdělávání (dále RVP ZV) č.561/2004 Sb. dne 24. 8. 2004, znamená nejvýznamnější reformu v oblasti školské legislativy za poslední období, nazývanou reformou kurikulární.

2.3.2 Reforma v oblasti předškolního vzdělávání

V oblasti předškolní výchovy mateřských škol a předškolního vzdělávání, byly po roce 1989 vedeny diskuse o cílech vzdělávání a poslání mateřských škol a jejich zakotvení ve školské soustavě. Předmětem kritiky bylo hlavně zatěžování dětí učebními postupy, které jsou typické především pro základní vzdělávání a dále oslabený vliv rodiny na výchovu dětí.

Transformace otevřela prostor pro svobodnou volbu a přinesla příležitost uplatnit iniciativu a samostatné rozhodování. Snahou bylo změnit dosavadní vzdělávací a výchovné přístupy na přístupy zaměřené více na osobnostní rozvoj dítěte a uspokojování jeho potřeb. Učitelky získávaly větší volnost při volbě metod pedagogické práce, tím také roste míra odpovědnosti za vzdělání dětí. V MŠ se začal prosazovat osobnostně orientovaný model výchovy.

Po roce 1989 se malý počet mateřských škol inspirovalo zahraničními vzdělávacími programy, převážně alternativního směru, podle kterých začaly také pracovat. Tyto mateřské školy měly jako jedny z prvních ucelený vzdělávací program. Tím docházelo ke značným rozdílům v úrovni a kvalitě realizovaných programů.

Převážná většina mateřských škol se v té době ocitla bez vzdělávacího programu. 90. léta byla etapou hledání odpovědí na otázky kudy směřovat předškolní výchovu. Řešením byl Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání, vydán 3. 1. 2005, který nabyl účinnosti 1. března 2005, který definoval obecné cíle a základní obsah předškolního vzdělávání.

RVP PV se stává dokumentem směrodatným nejen pro pedagogy, ale také pro zřizovatele vzdělávacích institucí i jejich odborné i sociální partnery. Představuje obecně platný dokument pro mateřské školy, které jsou vázány povinností vytvořit svůj školní vzdělávací program a pracovat podle něho od 1.9.2007.

„Zavedení RVP PV znamená, že vzdělávání v mateřských školách se maximálně přizpůsobuje vývojovým potřebám a možnostem předškolních dětí. Mění se role dítěte, vzdělávací obsah i metody formy jeho vzdělávání. Vzdělávání je koncipováno tak, aby dětem plně vyhovovalo, bylo pro každé z nich optimálně přínosné, aby děti získávaly nejen základy klíčových kompetencí, byť v elementární úrovni, ale také předpoklady pro úspěšné pokračování ve vzdělávání.“ (Na startu školské reformy, 2008)

RVP PV byl zaveden v souladu s novými principy kurikulární politiky, které jsou zformulované v Národním programu rozvoje vzdělávání v ČR (tzv. Bílé knize) a zakotvenými v Školském zákoně.

2.3.3 Školský zákon v základních dokumentech české vzdělávací politiky

Žádný z účastníků vzdělávacího procesu se neobejde bez potřebné legislativy, která definuje řadu oblastí a je pro všechny závazná. Připomeňme, že základním zákonem České republiky je Ústava z 16. prosince 1992, která oblast školství a vzdělávání přímo neobsahuje, ale odkazuje na Listinu základních práv a svobod. Hlava IV. článek č.33 tohoto dokumentu uvádí:

- Každý má právo na vzdělání. Školní docházka je povinná po dobu, kterou stanoví zákon.
- Občané mají právo na bezplatné vzdělání v základních a středních školách, podle schopností občana a možností společnosti též na vysokých školách.
- Zřizovat jiné školy než státní a vyučovat na nich lze jen za podmínek stanovených zákonem; na takových školách se může vzdělání poskytovat za úplatu.
- Zákon stanoví, za jakých podmínek mají občané při studiu právo na pomoc státu.

Zákon ze dne 24. září 2004 o předškolním, školním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání upravuje všechny typy vzdělávání s výjimkou vysokoškolského. Přesně je nová školská legislativa tvořena třemi zákony:

- zákon č. 561/2004 Sb., o předškolním, základním, středním, vyšším odborném a jiném vzdělávání
- zákon č. 562/2004 Sb., kterým se mění některé zákony v souvislosti s přijetím školského zákona

- zákon č. 563/2004 Sb., o pedagogických pracovnících a o změně některých zákonů

Výroky obsažené v zákonech jsou doplňovány nebo specifikovány ve vyhláškách a nařízeních, právních výkladech, směrnicích a příkazech ministra/ministryně školství, které jsou pro školy rovněž závazné. Povinností každé školy je sledovat aktuální legislativní úpravy a jednat podle nich.

Školský zákon se vyjadřuje k cílům vzdělávání, vzdělávacím programům, vzdělávací soustavě, školám a školským zařízením, dlouhodobým záměrům ve školství, vyučovacímu jazyku, vzdělávání žáků a studentů se speciálními vzdělávacími potřebami, vzdělávání cizinců, právům a povinnostem žáků, studentů a jejich zákonných zástupců, organizaci vzdělávání ve školách (školnímu roku, formám vzdělávání, učebním textům a pomůckám, vyučovací hodině, dokumentaci, bezpečnosti, školnímu řádu), dále k předškolnímu vzdělávání, povinné školní docházce, střednímu vzdělávání, vzdělávání na vyšších odborných školách, uznávání zahraničního vzdělání, základnímu uměleckému, jazykovému a zájmovému vzdělávání, dalšímu vzdělávání, školským zařízením a školským službám, hmotnému zabezpečení, úplatě za vzdělávání, školským právníckým osobám, školskému rejstříku, financování škol a školských zařízení ze státního rozpočtu, řediteli a školské radě, ministerstvům a české školní inspekci a působnosti územně samosprávních celků ve školství.

Mateřská škola se v rámci zákona stala součástí sítě škol, její pedagogická funkce byla tím posílena. Jde o změnu, která je považována za jednoznačný přínos a krok kupředu ve vzdělávací politice našeho státu.

Přímo předškolnímu vzdělávání je věnována část druhá, § 33-§ 35. Zaměřuje se především na cíle předškolního vzdělávání a na jeho organizaci. Cíl zahrnuje rozvoj osobnosti člověka, jeho mravních a duchovních hodnot pro jeho osobní, pracovní a společenský život, včetně poznávací a sociální způsobilosti a schopnosti celoživotního učení.

Je tím oficiálně popřena obecná představa, že cílem předškolního vzdělávání je pouze osvojení znalostí a dovedností, příprava na školu.

Tradiční získávání znalostí má být nahrazeno schopností samostatného myšlení při výběru a třídění informací a jejich následné využití pro řešení problémů. Zákon dále určuje pravidla pro vytvoření vzdělávacích programů. Pro každý stupeň vzdělávání se vydávají rámcové vzdělávací programy, které stanoví především obecné cíle a vzdělávací obsahy, vzdělávání v jednotlivých školách probíhá podle vypracovaných školních vzdělávacích programů, které vydává ředitel instituce. V nich jsou stanoveny prostředky, metody, organizační formy a způsoby školní práce vedoucí k naplnění stanovených cílů. Toto zavedení dvoustupňového kurikula je zásadní změnou, kterou zákon přináší. Zákon podpořil pedagogickou autonomii s ohledem na potřeby žáků tak, že dal učitelům možnost vytvořit si vlastní vzdělávací program

Podle §123 odst. 2 školského zákona se vzdělávání v posledním ročníku mateřské školy zřizované státem, krajem, obcí, poskytuje bezúplatně.

Podmínkám předškolního vzdělávání se věnuje vyhláška č. 14/2005 Sb. Věnuje se podmínkám provozu a organizace mateřské školy, počtu přijatých dětí ve třídách mateřské školy, organizaci provozu mateřské školy v měsících červenci a srpnu, stravování, péči o zdraví a bezpečnost dětí nebo úplatě za předškolní vzdělávání ve státních školách.

Podle §2 odst. 3 školského zákona je poskytované vzdělávání veřejnou službou. Škola se tak stává organizací, která poskytuje specifický druh služeb, a žáci a rodiče jsou hlavními klienty.

3. PŘEDŠKOLNÍ VZDĚLÁVÁNÍ JAKO VEŘEJNÁ SLUŽBA

Mateřská škola nenabízí výrobky, ale službu. Tato služba se zaměřuje v první řadě na výchovu a vzdělání dětí a měla by naplňovat potřeby a očekávání svých zákazníků (dítě, rodina, společnost). Podle Školského zákona č. 561/2004 Sb., §2 odst.3, je poskytované vzdělávání veřejnou službou. Stále je třeba překonávat přežívající mýtus z představ lidí, že mateřská škola je instituce sociální, která zajišťuje péči o děti v čase, kdy jsou rodiče v zaměstnání.

V současnosti je instituce veřejné předškolní výchovy integrována do vzdělávacího systému. Zavedením právní subjektivity státních škol, posílení jejich samostatnosti, rozšíření vzdělávací nabídky vede k růstu soutěže. I do škol pronikl trh. Řada lidí nechce připustit představu školy jako tržního subjektu, přinejmenším je pro ně nevhodná. Nelze se však na školu dívat jako na něco automatického. Dnešní tržní společnost je vlastně společností služeb.

Jedna strana službu nabízí a druhá jí kupuje. Uskutečnění služby je podmíněno společnou účastí obou stran. Mateřská škola také nemůže existovat sama pro sebe, ale měla by být otevřenou institucí, orientovanou na své zákazníky, kterým poskytuje vzdělávací službu. Tímto způsobem může škola fungovat za předpokladu, že uplatňuje vhodné a účinné metody řízení. Marketingové řízení školy vytváří předpoklady pro dlouhodobou spokojenost všech subjektů se službami školy.

„Marketing je proces řízení, jehož výsledkem je poznání, ovlivňování a v konečné fázi uspokojení potřeb a přání zákazníků a klientů školy efektivním způsobem zajišťujícím současně splnění cílů školy.“ (Světlík, 2006, s. 18)

Srovnávat školu s firmou je v dnešní době nezvyklé a můžeme se setkat i s odmítnutím. Ale i přesto, že jsou cíle školy a firmy odlišné, je možné poukázat na řadu shodných znaků. Světlík uvádí stěžejní příklad, že na trhu jsou firmy i školy s vysokým společenským hodnocením a firmy a školy, kterým hrozí úpadek.

Jsou tedy školy a firmy, které se zaměřují na svého zákazníka (žáka, společnost) a vycházejí z jeho potřeb a firmy a školy, které se orientují na sebe sama a vycházejí z vlastních potřeb.

Služba, kterou škola nabízí, by měla naplňovat potřeby a očekávání všech zákazníků. To ovšem neznamená, že by se těmto požadavkům měla podřídít do té míry, jako běžná komerční organizace. Hlavní a potřebnou bariérou, která škole brání chovat se jednoznačně jako tržní subjekt, je zakázka společnosti na vzdělání a výchovu zadaná prostřednictvím státu v RVP a v dalších platných předpisech.

3.1 Veřejné služby

Nejdříve si přiblížíme pojem veřejné služby. Má-li být poslání mateřské školy naplněno, je nutné, aby si učitelky, rodiče i ostatní subjekty ujasnili pojem veřejná služba a s tím související požadavky na její poskytování. Slovo služba se používá často, aniž si ten, kdo o něm mluví, mnohdy uvědomoval, co služba ve skutečnosti je. Nejčastěji se tento pojem směšuje s pojmem sloužit, sloužit formou náš zákazník, náš pán.

V současné době vysvětlují podstatu služeb nejlépe američtí autoři Kotler a Armstrong: „Služba je jakákoliv činnost nebo výhoda, kterou jedna strana může nabídnout druhé straně, je v zásadě nehmotná a jejím výsledkem není vlastnictví. Produkce služby může, ale nemusí být spojena s hmotným produktem.“ (Janečková, Vašítková, 2000, s.1)

Následující kapitoly se zabývají hodnocením vlivu vlastností služeb na marketingovou činnost organizace, kterou je mateřská škola působící v oblasti služby veřejné. Úspěšná organizace se neobejde bez používání marketingu

Mateřská škola poskytuje veřejnou službu.

Služby rozlišujeme následovně:

- obchod (opravy motorových vozidel a spotřebního zboží, pohostinství a ubytování)
- doprava, skladování, pošty a komunikace

- peněžnictví, pojišťovnictví
- činnosti v oblasti nemovitostí (pronajímání nemovitostí, služby pro podniky)
- veřejná správa, obrana, sociální zabezpečení
- školství
- zdravotnictví, veterinární a sociální činnosti
- ostatní veřejné, sociální a osobní služby

Tyto služby mají vlastnosti shodné i rozdílné. Například Matoušek (2007) uvádí, že služba sociální může být poskytována i jako služba komerční, a to na základě obchodního kontraktu mezi poskytovatelem a uživatelem. Důležitým faktem je, že tato služba je poskytována lidem společensky znevýhodněným, s cílem zlepšit kvalitu jejich života. Veřejná služba je financována z veřejných rozpočtů, v zájmu veřejnosti.

Shodné vlastnosti výše uvedených služeb vytvářejí předpoklady pro aplikaci marketingu v procesu jejich řízení.

3.1.1 Vlastnosti služeb

Nehmotnost - před koupí služby nemáme jistotu o její podobě, nelze ji prozkoumat a kvalitu služby lze mnohdy ověřit až při jejím nákupu či spotřebě. Výsledkem toho je procento rizika, které zákazník při koupí služby očekává. Vzhledem k tomu, že je mnohdy obtížné hodnotit navzájem si konkurující služby, dává zákazník přednost osobním zdrojům informací, většinou na reference okolí nebo předchozích zákazníků. Na druhé straně se poskytovatelé služeb snaží tuto nejistotu zákazníka eliminovat vytvářením „silné značky“ a dobrého jména na trhu. Přesvědčivé materiální prostředí také prezentuje jistou záruku kvality poskytované služby. Cílem poskytovatele služby je co nejvíce zviditelnit, zhmotnit službu a co nejvíce ji zákazníkovi ozřejmit, objasnit, zpřístupnit.

Neoddělitelnost – ve smyslu, že bez zákazníka nelze službu poskytnout, není podmínkou trvalá přítomnost zákazníka po celou dobu poskytování služby

Heterogenita (různorodost) – zákazníci vykazují různé normy chování, a zároveň různí poskytovatelé téže služby odvádějí službu v různé kvalitě. Dokonce i tentýž poskytovatel služby může v jeden den produkovat službu různé kvality. Momentální kvalita služby závisí na psychickém, fyzickém stavu poskytovatele a zákazníka, na jejich naladění, motivovanosti, osobnostních rysech, hodnotovém systému. V případě školy a to i mateřské, se momentální kvalita poskytované služby odvíjí se od specifických dispozic dítěte, jeho okamžitého rozpoložení, zdravotním stavu, „rodinného“ spolupůsobení i od „očekávání“ rodičů.

Zničitelnost – nehmotnost služby způsobuje, že službu nelze skladovat, opětovně prodávat v čase nebo vracet. Je-li služba poskytnuta nekvalitně, obvykle ji nelze nahradit za novou nebo velmi obtížně. Například službu, kterou poskytuje učitelka psychicky labilní, která nemá vztah k dětem, je nemožné nahradit v jiném čase jinou službou.

Nemožnost vlastnictví – koupí služby nezískává zákazník žádné vlastnictví, pouze právo na poskytnutí služby.

Z těchto vlastností vyplývá, že škola by měla zhmotňovat svou službu z výsledků vzdělávání, aby pro zákazníky byla zárukou kvality. Kvalifikovaní pedagogičtí pracovníci nebo aktivity za účelem zvýšení prestiže školy (informační materiály školy, akce školy pro rodiče a děti), to mohou být vhodné prostředky zhmotňování služby. Především by měla služba školy naplňovat očekávání státu, ale i očekávání a potřeby svých zákazníků.

Souhrnem vzato službu poskytuje společnost, protože jí potřebuje k vlastnímu rozvoji, občané jí platí prostřednictvím daní. V RVP škol a dalších platných předpisech společnost zadává zakázku na vzdělání a výchovu, což brání škole chovat se jednoznačně jako tržní subjekt.

Škola je tedy subjekt veřejný a poskytuje veřejnou službu.

„Veřejné služby jsou služby poskytované v zájmu veřejnosti. Na rozdíl od služeb komerčních jsou financovány z veřejných rozpočtů, jsou podrobněji definovány legislativou než jiné služby a díky tomu jsou více závislé na politickém rozhodování státu, krajů a obcí.“ (Matoušek, 2007, s. 9)

3.2 Komunikace školy

Pro co nejlepší plánování procesů potřebuje mateřská škola znát způsob distribuce své služby. Úspěch školy je mimo jiné postaven i na dlouhodobých a důvěrných vztazích, zejména s rodiči, ale dalšími subjekty vzdělávání. Kromě trvalé kvality poskytovaných vzdělávacích služeb lze těchto vztahů dosáhnout včasným a vhodným informováním o vzdělávacím programu školy, o jejích aktivitách apod. Rovněž akceptováním připomínek k činnostem školy, otevřeností k dotazům a hledáním řešení případných problémů se posilují společné vztahy mezi školou a jejími partnery.

Nechápeme komunikaci jako prostředek prodeje služby zákazníkovi, ale jako oboustrannou výměnu informací mezi školou a jejími zákazníky. Škola by měla umět efektivně komunikovat s jednotlivými subjekty vnějšího prostředí, s rodiči, veřejností, školami.

3.2.1 Zákazníci a klienti školy

Světlík (2006) definuje *zákazníka* jako osobu (či instituci), která má z poskytované služby prospěch a rozhoduje o jejím výběru. Jsou to zejména rodiče, kteří rozhodují o výběru školy pro své dítě a mají z její služby prospěch.

poskytovaná služba = proces vzdělávání

výběr školy = proces rozhodování

Dítě v mateřské škole se nepovažuje za zákazníka, ale vzhledem ke specifickému postavení vztahu učitelka – dítě, je nahrazen pojmem *klient*. Tím je vyjádřen vzájemný partnerský vztah.

Obecně má škola více zákazníků, kteří užívají jejích služeb:

- rodiče
- zaměstnavatele absolventů
- potencionální zaměstnanci školy (studentky přicházející na praxi)
- školská administrativa (ovlivňují určitým způsobem existenci školy)
- dodavatelé (firmy zajišťující provoz školy)
- média (sdělovací prostředky)

Škola by měla zmapovat skupiny zákazníků a zjistit jejich potřeby a očekávání a zvážit, zda tyto potřeby může uspokojit a jak. Musí si ujasnit, jaký mají zákazníci školy význam pro její existenci.

3.2.2 Osobní komunikace

Teorie marketingu doporučuje udržovat dobré vztahy uvnitř i vně organizace. Osobní komunikace má vysokou schopnost upoutat pozornost, považuje se za účinný prostředek budování vztahů s vnějšími partnery. Cílem osobního kontaktu je přesvědčit, zaujmout, vzbudit pozornost k obsahu sdělení. Osobní komunikace vyžaduje specifické osobní kvality učitelky např. empatii, verbální i neverbální schopnosti, přirozenost, upravenost vzhledu, nadšení a důvěra týkající se vlastní práce. Profesionalita v této oblasti vytváří kladný vztah a důvěru mezi oběma subjekty komunikace. Vztahy rodičů založené na důvěře jsou dobrým základem pro vzájemné porozumění a v konečném důsledku základem úspěšné spolupráce.

„Jako potřebují školy podporu rodin, potřebují rodiny podporu škol. V této vzájemné pomoci se osvědčuje společná odpovědnost za děti rodičů, které jsou současně žáky svých učitelů“. (Brezinka, 1996, s. 151)

Učitelky se každodenně setkávají s rodiči a svým přístupem vzbuzují u rodičů zájem o dění ve škole nebo naopak. Za častý jev uvádějí zdrženlivost ze strany rodičů. Ta může pramenit z nedostatku informací o vlastní práci učitelek a o životě školy. Podle Kořátkové (2008) jsou možné následující důvody, proč rodiče spontánně neprojevují zájem o spolupráci a akce školy:

- nevědí jak se mohou a mají ve škole chovat
- nemají vytvořené bližší vztahy s učitelkami
- s ostatními rodiči se neznají
- nedostatečná znalost školního prostředí a malá důvěra v něj
- nadřazenost učitelek, z pozice obou stran, rodiny i školy jde stále o pozice typu „My“ a „Oni“

Je zřejmé, že budovat vzájemnou důvěru mezi školou a rodinou není pro učitelky snadné, ale předpokládá přinejmenším přirozený přístup k druhému. Chovat se lidsky přirozeně, autenticky, znamená být čitelný ve svých projevech a tím důvěryhodný. Vnitřní přijetí druhého, jako stejně schopného, staví výchovné působení rodičů a učitelek na roveň.

Kopřiva (2005, s. 260) uvádí osm principů efektivní komunikace:

- Držet se přítomnosti – nepřipomínat minulé chyby a vyhnout se varování.
- Držet se problému a možností jeho řešení – vyhnout se hodnocení osoby, popsat problém a sdělit, co je potřeba udělat.

- Zprostředkovat smysluplnost – podávat především informace, omezit příkazy a pokyny.
- Dávat pozor – snižovat počet příkazů a pokynů, nabízet spoluúčast na řešení, dávat možnost volby.
- Zaměřit se na pozitiva – použít pozitivní popis a ocenění.
- Vztít v úvahu emoce – dát najevo snahu o porozumění, použít emfatickou reakci.
- Při sdělování požadavků šetřit slovy.
- Hlídat si tón hlasu

II. PRAKTICKÁ ČÁST

4. CÍLE A HYPOTÉZY

Cílem práce je přispět k poznání postojů rodičů a učitelek mateřských škol k předškolnímu vzdělávání jako veřejné službě.

Hlavním cílem praktické části je zjištění, zda představy rodičů o službě mateřské školy korespondují s jejím hlavním vzdělávacím cílem a společenským posláním. Dalším cílem zkoumání jsou hlediska, která rodiče zvažují při výběru školy pro své děti.

Dalším záměrem praktické části je zjistit převažující formu komunikace učitelek s rodiči v prostředí školy. Tím poukázat na efektivitu této komunikace se zaměřením na míru informovanosti rodičů o vzdělávacím programu mateřské školy a jejím společenském významu.

Hypotézy:

1/ Předpokládáme, že rodiče považují službu mateřské školy více za sociální než vzdělávací.

2/ Předpokládáme, že rodiče při výběru mateřské školy vycházejí ze svých potřeb.

3/ Předpokládáme, že učitelky nejsou odborně připraveny v oblasti efektivní komunikace.

5. METODY A POSTUP PRÁCE

5.1 Použité výzkumné metody

Vzhledem k charakteru zkoumaného vzorku jsme k ověření stanovených hypotéz zvolili za metodu výzkumu

DOTAZNÍK

Dotazník je metoda založená na písemném vypracování odpovědí respondenta na soubor otázek souvisejících se základním výzkumným cílem, kdy není respondent ovlivňován osobou tazatele.

Pro zjištění názorů rodičů a učitelek jsme použili námi vypracované nestandardizované dotazníky s otevřenými a polouzavřenými otázkami (příloha č. 1 a č. 2). Cílem takových dotazníků bylo zjistit co nejvíce nových a případně nepředpokládaných údajů. Respondentům tak byla dána volnost u odpovědí. Vzhledem k tomu, že část dotazníků byla zasílána elektronickou poštou, byl počet otázek v dotazníku zvolen tak, aby jeho vyplnění netrvalo déle než 15 minut. Formulace otázek byla zvolena s ohledem na různě rozvinuté schopnosti respondentů s cílem snadného porozumění dotazu. Pro motivaci k vyplnění dotazníků sloužil průvodní dopis s vysvětlením, proč se na respondenta obrácíme a proč je jeho odpověď pro nás důležitá.

Otázky v dotazníku byly zvoleny tak, aby zajišťovaly co možná největší validitu, anonymita předpokládá pravdivější odpovědi. Otázky nejsou záměrně logicky řazeny, aby nepřipravovali respondenta na následující odpověď. Střídá se více typů otázek, které svým malým počtem respondenta nerozptylují, ale udržují jeho pozornost. Vzhledem k tomu, že se předpokládá obtížnější zpracování otevřených otázek, byly použity takové otázky, které nabízejí omezený počet druhů odpovědí.

5.2 Dílčí kroky postupu práce

5.2.1 Vymezení výzkumného souboru

Základní soubor výzkumu tvoří mateřské školy v okrese Liberec. Pomocí datového serveru Ústavu pro informace ve vzdělávání. (delta.uiv.cz) jsme zjistili, že v této lokalitě je evidováno 82 mateřských škol. Vzhledem k rozsáhlosti základního souboru jsme se rozhodli vybrat část subjektů, které by tento soubor reprezentovaly. K realizaci výzkumu jsme losováním vymezili výběrový soubor v rozsahu 50 mateřských škol. Losování jsme uskutečnili prostřednictvím internetu. Ve vyhledávači jsme zadali heslo *mateřské školy v Liberci*, zobrazením webové stránky, CzŠkolka.cz, se nám nabídl seznam odkazů školek pro požadovaný výběrový soubor výzkumu. Pro validitu výzkumu byl považován rozsah výběrového souboru za dostatečně reprezentativní vzhledem k tomu, že každá mateřská škola má více než dvě učitelky.

5.2.2 Sběr výzkumných údajů

Sběr výzkumných dat probíhal ve dvou částech.

1. Dotazníky pro učitelky

Nejdříve byly rozeslány na emailové adresy vybraných škol dotazníky (příloha č. 1) určené pro učitelky. Průvodním dopisem byly požádány o spolupráci. Otázky v dotazníku byly zvoleny tak, aby souvisely s tázanou realitou, faktografické údaje byly vynechány. Tím byla do jisté míry zajištěna anonymita, nabízející respondentům možnost pravdivé odpovědi. Zcela zajistit anonymitu této části výzkumu nebylo možné, výběrový soubor vstupuje do výzkumu na základě své prezentace na webových stránkách. Tyto údaje nebyly předávány, ani jinak zveřejněné v této práci.

2. Dotazníky pro rodiče

Vzhledem k tomu, že se sběru dat v prvním kole neúčastnily všechny mateřské školy výběrového souboru, využili jsme četnosti vrácených dotazníků k výběru školek pravděpodobně nakloněných k další spolupráci. Čím vyšší četnost, tím vyšší pravděpodobnost další spolupráce (příloha č. 3). Tomuto kritériu odpovídalo dvanáct

školek. Po předchozí telefonické domluvě jsme školy osobně navštívili a předali jsme pověřené osobě dotazníky pro rodiče a připravený papírový box. Tento box (schránka) byl určen pro vhazování vyplněných dotazníků a zaručoval rodičům anonymitu. Na vyplnění byl stanoven 1 týden. Po uplynutí této doby byly z mateřských škol dotazníky odebrány. S poděkováním jsme ocenili ochotu a spolupráci zúčastněných subjektů výzkumu.

Tím byla etapa sběru výzkumných údajů dokončena.

5.2.3 Metody zpracování údajů

Údaje byly transponovány do tabulek a grafů. Počet zjištěných výsledků odpovídá počtu tabulek a grafů, které uvádějí hlavní a souhrnné informace. Výsledky byly uspořádány do třech částí tak, aby každá část korespondovala se stanovenou hypotézou. Cílem bylo zdůraznit důležitá zjištění a potvrdit nebo vyvrátit hypotézy výzkumu. Závěrem a hlavním výstupem tohoto výzkumu byly interpretace zpracovaných údajů.

6. VÝSLEDKOVÁ ČÁST

6.1 Výsledky výzkumu

V 1. části, z oslovených 50 mateřských škol v okrese Liberec, se nám vrátilo 77 vyplněných dotazníků pro učitelky. Z tohoto počtu 17 (34%) školek neodpovědělo vůbec a z jedné školky bylo doručeno až 6 odpovědí (příloha č. 4).

V 2. části, z oslovených 12 mateřských škol v okrese Liberec, se nám vrátilo 151 vyplněných dotazníků od rodičů. Průměrný věk rodičů, kteří se zúčastnili tohoto výzkumu byl 34 let, převažovalo vysokoškolské vzdělání, následně SŠ a SOU. Největší část respondentů měla zaměstnání.

6.1.1 První část zaměřená na interpretaci služby mateřské školy

V první části našeho výzkumu jsme si kladli za cíl zjistit, zda rodiče znají Rámcový vzdělávací program pro předškolní vzdělávání (RVP PV). Ten vymezuje požadavky, podmínky a pravidla pro institucionální vzdělávání dětí předškolního věku. Vzhledem k tomu, že se dokument odvolává i na Školský zákon, jeho přečtení by mělo přispět k objasnění úkolu mateřské školy jako veřejné vzdělávací instituce.

Hypotézou č. 1 jsme vyslovili domněnku, že rodiče považují službu mateřské školy spíše za sociální než vzdělávací. K ověření této domněnky byly určeny otázky č.1, č. 3 a č. 5 v dotazníku pro rodiče (příloha č. 2).

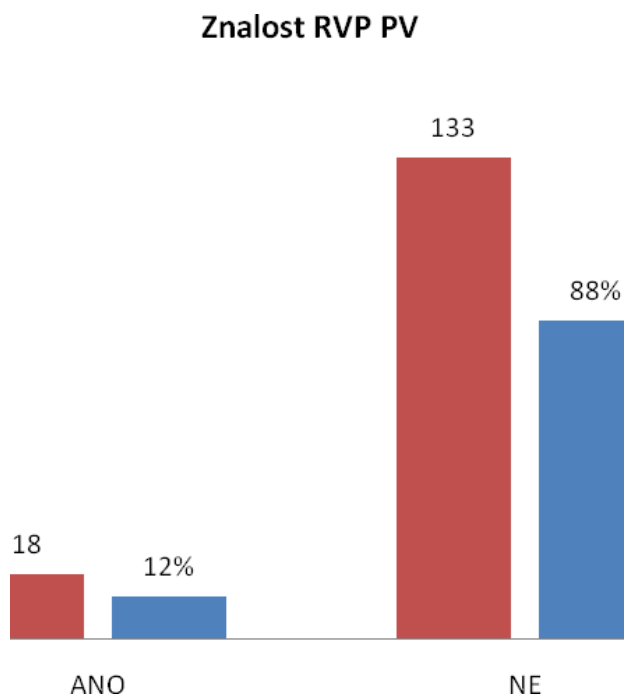
Vyhodnocení otázky č. 1:

Znáte obsah Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV)?

Z počtu 151 dotázaných jich znalo obsah RVP PV pouze 12%(18).

88% (133) rodičů uvádí, že RVP PV **neznají**.

Odpověď	počet	%
ANO	18	12
NE	133	88

Výsledkem je zjištění, že většina rodičů RVP PV nezná. Tato informace je pro náš výzkum dostačující. Obecně přínosné by bylo zjištění, odkud rodiče znají RVP PV nebo kde a při jaké příležitosti se s ním seznámili. Na druhé straně, zda rodiče nepovažují za nutné tento dokument znát.

Vyhodnocení otázky č. 3:

Co je podle Vašeho názoru posláním mateřské školy?

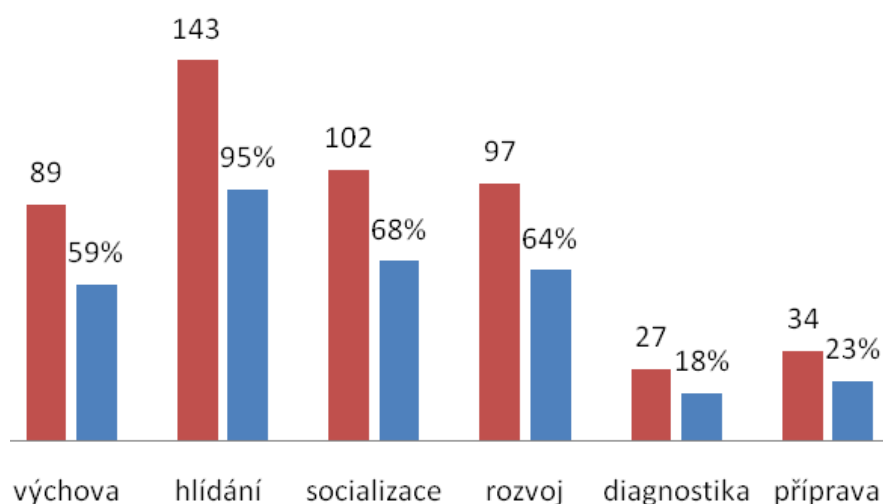
Na tuto otázku jsme obdrželi několik kategorií odpovědí. Všechny byly zahrnuty do výzkumu.

95% (143) dotázaných rodičů spatřuje poslání mateřské školy v **hlídání dítěte** po dobu, kdy jsou v zaměstnání. **68%** (102) dotázaných rodičů je toho názoru, že posláním mateřské školy je především **socializace** dítěte. **Rozvoj dovedností dítěte** považuje **64%** (97) dotázaných rodičů za poslání mateřské školy.

59% (89) respondentů považuje **výchovu dítěte** za poslání mateřské školy, **23%** (34) všech dotázaných je přesvědčeno o posláním jako **přípravě dítěte na školu**, **18%** (27) dotázaných je toho názoru, že posláním mateřské školy je **diagnostika** vývojových vad a poruch dítěte před nástupem do školy.

Odpověď	počet	%
výchova	89	59
hlídání	143	95
socializace	102	68
rozvoj	97	64
diagnostika	27	18
příprava	34	23

Poslání MŠ

V případě názorů rodičů na *poslání* mateřské školy je patrné, že jsou rodiče přesvědčeni o pečovatelské funkci školy. Řada rodičů byla přesvědčena o několika funkcích mateřské školy, ale společenské poslání kategoricky neuvedl nikdo.

Vyhodnocení otázky č. 5:

Chápete práci mateřské školy jako službu? Můžete Vaší představu více přiblížit?

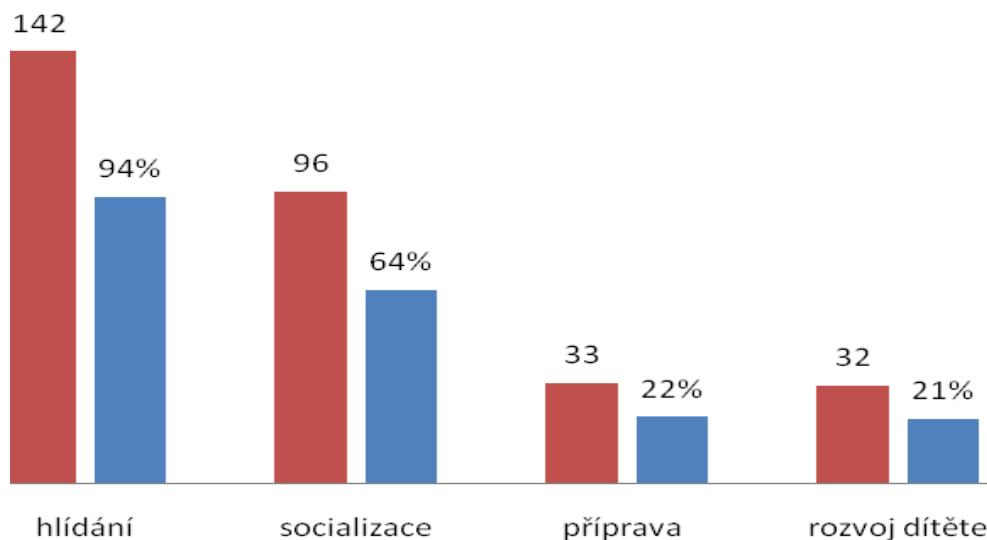
Všichni dotázaní považovali práci mateřské školy za službu. Většina dotázaných odpověděla na doplňující otázku obdobně jako na otázku č. 3.

„Služba mateřské školy umožňuje rodičům chodit do zaměstnání, mateřská škola jim dítě pohlídá“, takto odpovědělo **94%** (142) rodičů.

64% (96) rodičů uvedlo tuto službu jako **možnost začlenění dítěte do kolektivu**. **22%** (33) rodičů spatřuje službu mateřské školy v **přípravě** dítěte **na školu** a **21%** (32) dotázaných v **rozvoji dítěte**.

Odpověď	počet	%
hlídání	142	94
socializace	96	64
příprava	33	22
rozvoj dítěte	32	21

Služba MŠ

Většina rodičů je přesvědčena, že mateřská škola je určena k hlídání dítěte v době, kdy jsou rodiče v zaměstnání. Svou službou mateřská škola umožňuje rodičům chodit do zaměstnání.

Z odpovědí na otázky č. 3 a č. 5 je zřejmé, že rodiče nemají ujasněné pojmy *poslání* a *služba*, po stránce významové je nerozlišují. Většina rodičů vnímá službu mateřské školy za sociální, pečovatelskou.

Vyhodnocení otázky č. 6:

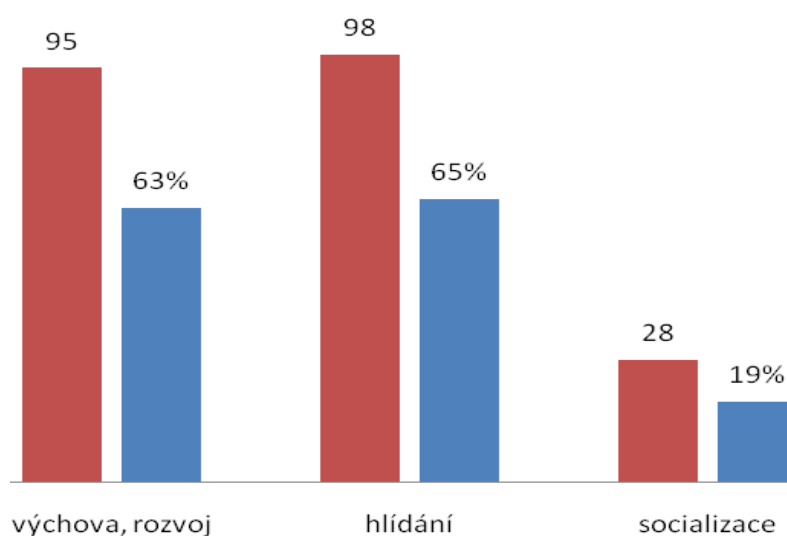
Konkrétně čím je pro Vás služba mateřské školy důležitá?

Tato otázka byla v dotazníku uvedena záměrně a měla ověřit validitu předcházejících odpovědí. Převážná část rodičů se ve svých odpovědích odkazovala na otázku č. 3.

Pro **65%** (98) dotázaných rodičů je služba mateřské školy důležitá z hlediska **hlídání** dítěte po dobu, kdy jsou rodiče v zaměstnání. Pro **63%** (95) respondentů je důležitost ve výchovném doplnění a **rozvoji dítěte**. Pro **19%** (28) rodičů je mateřská škola důležitá z hlediska **socializace** dítěte

Odpověď	počet	%
výchova a rozvoj	95	63
hlídání	98	65
socializace	28	19

Důležitost MŠ

Rodiče si uvědomují, že služba mateřské školy vytváří podmínky pro sociální adaptaci dítěte, která usnadní jeho pozdější vstup do základní školy. Hledisko státního zájmu se v jejich představách neobjevuje. V konečném důsledku služba mateřské školy z hlediska

socializace není pro rodiče důležitá. Podle výpovědí rodičů je mateřská škola důležitá tím, že zajišťuje hlídání a péči o dítě po dobu, kdy jsou v zaměstnání.

Z výsledků jednotlivých otázek vyplývá, že se rodiče ve vysokém procentu svých odpovědí shodují, že služba mateřské školy zajišťuje péči a hlídání dětí po dobu, kdy jsou rodiče v zaměstnání. Tím je pro ně mateřská škola důležitá a plní tím své poslání - umožnit rodičům chodit do zaměstnání. Domníváme se, že možnou příčinou této skutečnosti je neznalost základního dokumentu předškolního vzdělávání, RVP.

Hypotéza č. 1 se potvrdila.

6.1.2 Druhá část zaměřená na kritéria výběru mateřské školy

Druhá část výzkumu byla věnována zjištění podle jakých hledisek rodiče vybírají mateřskou školu pro své dítě. Domníváme se, že i tímto způsobem lze Východiskem ke zjištění byla znalost ŠVP PV. Odpovědi rodičů měly vypovídat o míře pochopení termínu *veřejná služba* v předškolním vzdělávání. V konečném důsledku tyto odpovědi ukáží zda rodiče znají potřeby svého dítěte a jaký zaujmají postoj k výchově předškolních dětí.

Hypotézou č. 2 jsme vyslovili domněnku, že rodiče při výběru mateřské školy vycházejí ze svých potřeb. K ověření této domněnky byly určeny otázky č. 2 a č. 4 v dotazníku pro rodiče (příloha č. 2).

Vyhodnocení otázky č. 2:

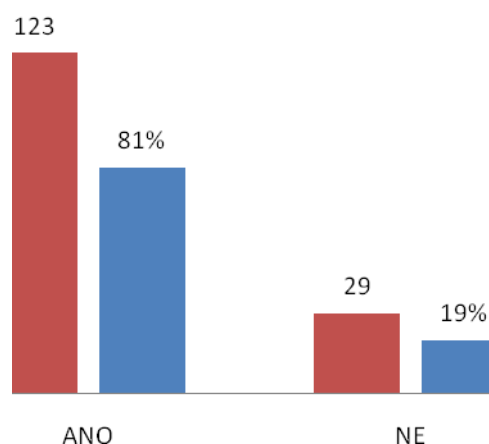
Měli jste možnost se seznámit se Školním vzdělávacím programem (ŠVP) Vaší mateřské školky?

81% (123) rodičů potvrdilo, že znají ŠVP.

19% (29) respondentů tento vzdělávací program nezná

Odpověď	počet	%
ANO	123	81
NE	29	19

Znalost ŠVP

V další otázce jsme ověřili, jak tento dokument ovlivňuje rodiče při výběru mateřské školy.

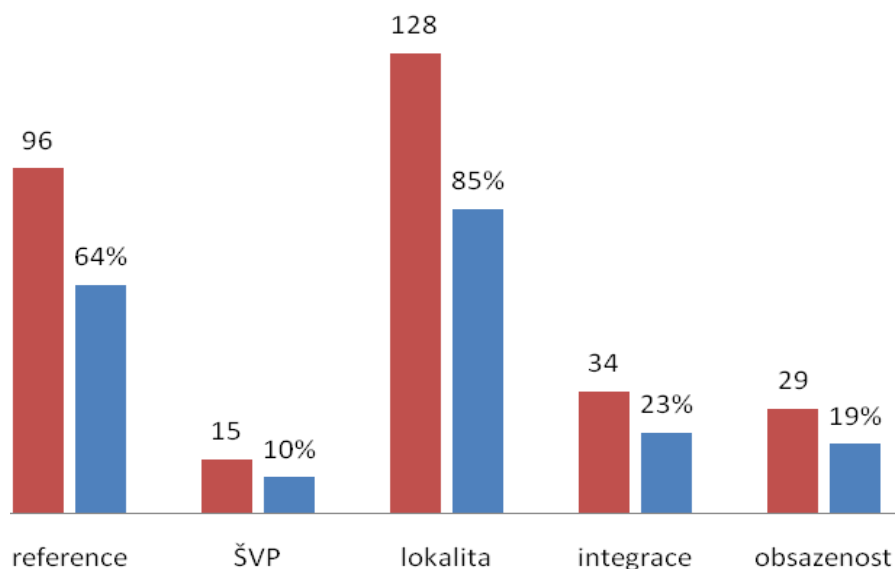
Vyhodnocení otázky č. 4:

Podle čeho jste vybírali mateřskou školu?

Pouze **10%** (15) dotázaných uvedlo, že vybírají školu hlavně podle **ŠVP**. Hlavním kritériem výběru školy je pro **85%** (128) rodičů **lokalita**, zda se MŠ nachází v blízkosti jejich bydliště. Pro **64%** (96) dotázaných rodičů je druhým nejčastějším hlediskem výběru **doporučení** ze strany veřejnosti. Možnost **integrace** je důležitá pro **23%** (34) respondentů.

Odpověď	počet	%
reference	96	64
ŠVP	15	10
lokalita	128	85
integrace	34	23
obsazenost	29	19

Výběr MŠ

Je patrné, že přestože většina rodičů potvrdila znalost ŠVP (81%), jen 10% rodičů podle ŠVP vybíralo mateřskou školu.

Domníváme se, že tento dokument je vytvořen takovou formou, aby svým obsahem srozumitelně informoval rodiče o poskytovaném vzdělání, o filosofii a strategii školy. V programu by mělo být zdůrazněno, že při plnění základních cílů vzdělávání a školního vzdělávacího programu mateřská škola postupuje se zásadami Školského zákona a řídí se platnou příslušnou školskou legislativou.

Po vyhodnocení odpovědí jsme dospěli k těmto poznatkům:

Rodiče v nadpoloviční většině zvolili lokalitu (vzdálenost od místa bydliště) jako hlavní kritérium pro výběr školy. Druhým, nejčastěji uvedeným hlediskem výběru byly reference z okolí. Procento rodičů, které znají školní vzdělávací program, je celkem

vysoké, domníváme se, že hlediskem výběru školy rodiči by měly převažovat potřeby dítěte.

Hypotéza č.2 se potvrdila.

6.1.3 Třetí část zaměřená na komunikaci učitelky s rodiči

V této části výzkumu jsme hledali souvislosti mezi úrovní a způsobu komunikace učitelek s rodiči a mírou informovanosti rodičů o výchovných cílech a poslání mateřské školy.

V hypotéze č. 3 jsme vyslovili domněnku, že učitelky nemají odborné znalosti z oblasti osobní komunikace. Ke zjištění závěrů ve třetí části našeho výzkumu jsme použili dotazník pro učitelky (příloha č. 1).

Vyhodnocení jednotlivých otázek v dotazníku pro učitelky

Otázka č. 1

Kde jste v průběhu Vašeho pedagogického studia získala znalosti v oblasti efektivní komunikace ?

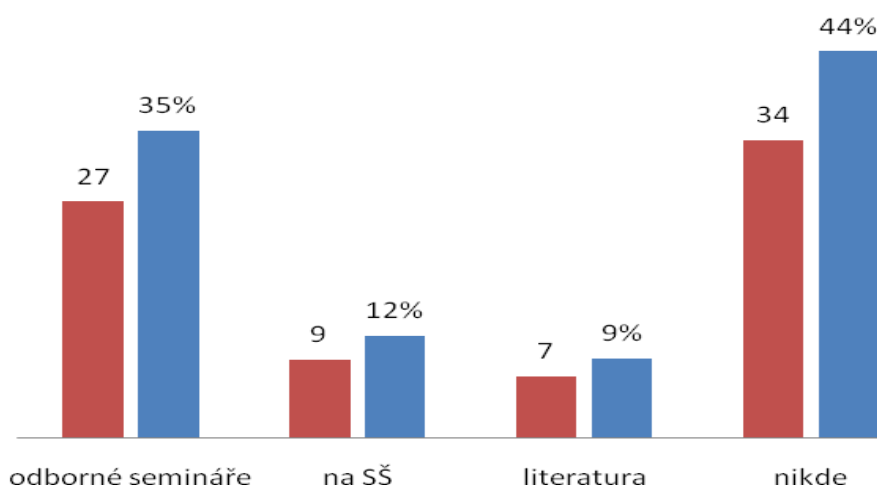
44% (34) učitelek uvedlo, že **nikde** nezískali odborné znalosti v této oblasti efektivní komunikace. **35%** (27) učitelek si uvědomuje nutnost posílení vzájemných vztahů s rodiči. Efektivní komunikaci považují za prostředek k vybudování výchovného partnerství. Z vlastní iniciativy využily nabídky odborných seminářů (např. v rámci Dalšího vzdělávání pedagogických pracovníků, kurzy Respektovat a být respektován).

12% (9) dotázaných uvádí, že znalosti v oblasti efektivní komunikace získaly na SPgŠ. Upřesňují konkrétně v pedagogice, psychologii a v dramatické výchově v podobě modelových situací. Zůstává otázkou do jaké míry se jednalo o znalosti efektivní komunikace, je-li některým učitelkám více než čtyřicet let.

9% (7) si získalo znalosti z **odborné literatury**. Příklady neuvádějí.

Odpovědi	počet výskytu	%
odborné semináře	27	35
na SŠ	9	12
literatura	7	9
nikde	34	44

Zdroje znalostí

Domníváme se, že současné pedagogické studium předškolního vzdělávání je zaměřeno především na práci s dětmi a komunikaci s nimi, avšak na komunikaci s dalšími partnery se zapomíná. Role učitelek při utváření vztahů s rodiči a veřejností je velmi důležitá. Komunikace s rodičem je velmi křehká záležitost a neznalost věci ji může nenávratně poškodit.

Je pozitivní, že řada učitelek si tuto skutečnost uvědomuje a považuje za nutné si tyto znalosti doplnit. Vlastní iniciativou navštěvují odborné semináře.

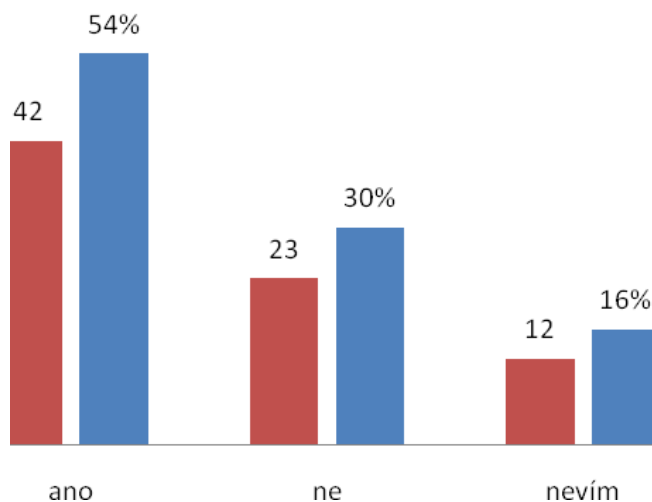
Otázka č. 2

Využíváte znalosti z oblasti efektivní osobní komunikace v praxi s rodiči?

Učitelky z celkového počtu ve **54%** (42) uvádějí, že využívají znalosti z oblasti efektivní komunikace. **30%** (23) těchto znalostí nevyužívá a **16%** (12) si není jistá.

Odpovědi	počet výskytu	%
ano	42	54
ne	23	30
nevím	12	16

Efektivní komunikace v praxi

Výsledky odpovídají předešlé otázce. Absolventky seminářů efektivní komunikaci v praxi využívají. Do této skupiny můžeme zařadit i učitelky, které mají znalosti z pedagogického studia na středních školách a z literatury. Učitelky, které uvádějí, že znalosti nikde nezískaly volily odpověď *ne* nebo *nevím*. Zůstávají 2% těch, které znalosti mají, ale v praxi je neměly možnost použít

Otázka č. 3

Jakým způsobem informujete rodiče o cílech, aktivitách a nabídce Vaší školy?

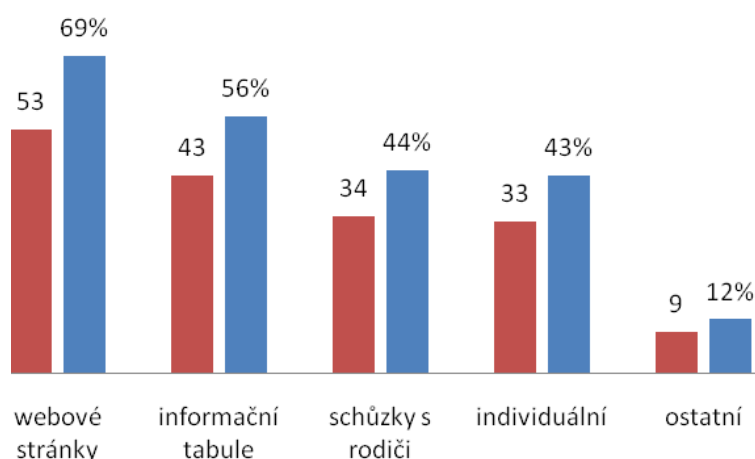
69% (53) učitelek označilo za nejčastěji využívaný **webové stránky** jako zdroj informací.

56% (43) dotázaných učitelek nejčastěji využívá **informační tabule** (nástěnky). Aktivní formu komunikace jako prostředek předání informací nejvíce využívá **44%** (34) dotázaných učitelek formou **rodičovských schůzek**. **43%** (33) učitelek uvedlo **osobní** předávání informací. Neupřesnily konkrétní formu, ale rodičovské schůzky neuvedly.

12% (9) dotázaných učitelek využívá i neobvyklé prostředky k předání informací. Uvádějí školní noviny a letáky.

Odpovědi	počet výskytu	%
webové stránky	53	69
informační tabule	43	56
schůzky s rodiči	34	44
individuální	33	43
ostatní	9	12

Způsob předání informací

Webové stránky a informační tabule (školní noviny, letáky) využívají učitelky častěji než osobní kontakty. Tento druh spolupráce není tolik časově náročný. Nikdy by se neměl osobní kontakt nahrazovat nepřímou komunikací. Je tedy důležité rozhodnout, kdy je nezbytné sejít se osobně a kdy stačí nepřímo, tedy písemně spolupracovat.

Domníváme se, že učitelky, které nemají osvojené znalosti osobní komunikace, volí raději nepřímou formu komunikace s rodiči. Učitelky, které využívají efektivní komunikaci v praxi, informují rodiče ústně. Schůzky s rodiči zahrnují společná setkání také se všemi rodiči a dětmi. Např. návštěvy ve třídě, během nichž děti ukazují, co se naučily, vyrobily nebo připravily, oslavy různých svátků. Také jsou to setkání mimo školu, např. společné výlety, sportovní akce v přírodě.

Otázka č. 4

Jakým způsobem získáváte informace od rodičů (potřeby, očekávání)?

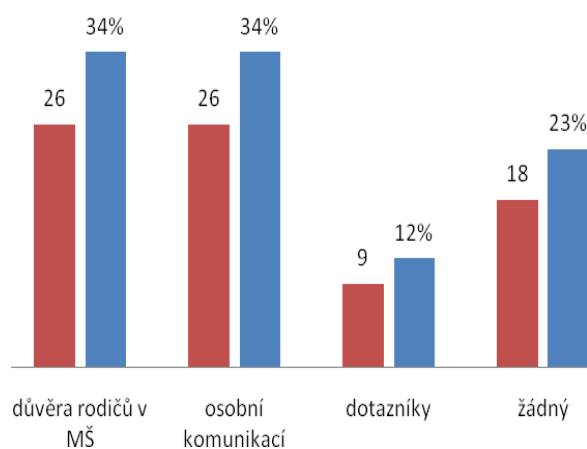
34% (26) oslovených učitelek uvedlo osobní komunikaci.

Dalších **34%** (26) dotázaných získává informace prostřednictvím spolupráce, která je založená na vzájemné důvěře, rodiče samy podávají informace.

12% (9) dotázaných využívá dotazníky a **23%** (18) uvedlo, že nezjišťují názory, potřeby a očekávání rodičů.

Odpovědi	počet výskytu	%
důvěra rodičů v MŠ	26	34
osobní komunikací	26	34
dotazníky	9	12
žádný	18	23

Získávání informací od rodičů

Zejména na počátku školního roku, ale i v průběhu roku by učitelky měly zjišťovat, jakou představu o vzdělávání svého dítěte a vzájemné spolupráci se školou rodiče mají. Zároveň by měly sdělovat představy a záměry školy.

Učitelky by si měly uvědomit a vycházet při své práci z přesvědčení, že rodina je primárním a nejdůležitějším vychovatelem dětí, má tedy na jejich výchovu a vývoj největší vliv.

To, jak jsou rodiče vnímáni ve vztahu ke škole, tedy určuje směr, od něhož se odvíjí další oblasti, jako jsou např. komunikace, aktivity, spolupráce a participace. Schopnost učitelky akceptovat názory a potřeby rodičů, ochota podrobovat je vlastnímu hodnocení, předpokládá, že učitelka považuje svou práci za službu a poslání.

Zejména na počátku školního roku, ale i v průběhu roku by učitelky měly zjišťovat, jakou představu o vzdělávání svého dítěte a vzájemné spolupráci se školou rodiče mají. Zároveň by měly sdělovat představy a záměry školy.

Učitelky by si měly uvědomit a vycházet při své práci z přesvědčení, že rodina je primárním a nejdůležitějším vychovatelem dětí, má tedy na jejich výchovu a vývoj největší vliv.

To, jak jsou rodiče vnímáni ve vztahu ke škole, tedy určuje směr, od něhož se odvíjí další oblasti, jako jsou např. komunikace, aktivity, spolupráce a participace. Schopnost učitelky akceptovat názory a potřeby rodičů, ochota podrobovat je vlastnímu hodnocení, předpokládá, že učitelka považuje svou práci za službu a poslání.

Téměř čtvrtina dotázaných učitelek uvádí, že potřeby a očekávání rodičů nezjišťují žádným způsobem. To považujeme za závažné zjištění.

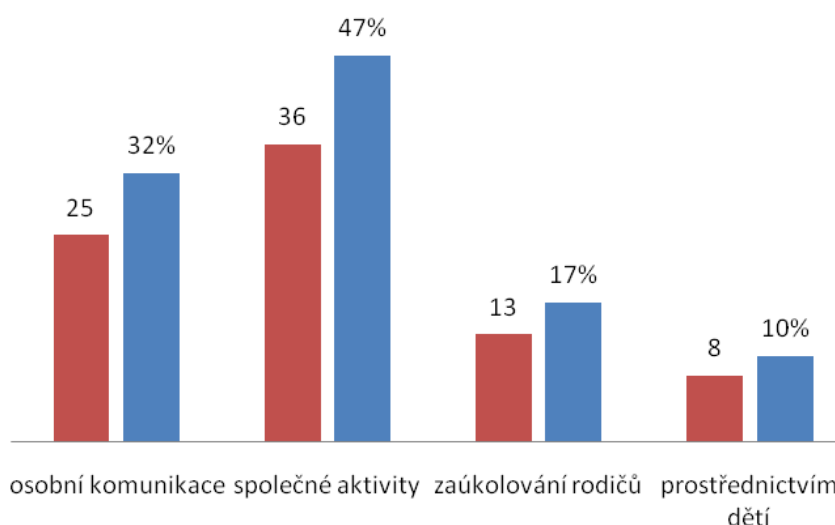
Otázka č. 5

Jak povzbuzujete zájem rodičů o dění Vaší MŠ?

47% (36) dotázaných učitelek využívá k motivaci rodičů společné aktivity. **32%** (25) učitelek povzbuzuje zájem rodičů přímou komunikací a osobním nadšením pro vlastní práci. Zapojení rodičů do vlastní práce mateřské školy využívá k motivaci **17%** (13) dotázaných. **10%** (8) oslovených učitelek uvedlo, že povzbuzují zájem rodičů prostřednictvím dětí.

Odpovědi	počet výskytu	%
osobní komunikace	25	32
společné aktivity	36	47
zaúkolování rodičů	13	17
prostřednictvím dětí	8	10

Motivace rodičů

Povzbuzovat zájem rodičů předpokládá znalost jejich potřeb a očekávání. Postoj školy závisí na několika podmínkách. Na vnímání rodičů jako nejdůležitějších osob v životě dětí. Na ochotě podrobovat svou práci kritice a požadavkům rodičů a reagovat na ně, popř. jim vycházet vstříc. Na schopnosti jasně formulovat a obhajovat před rodiči svou práci.

Třetí část výzkumu měla za cíl zjistit úroveň a formu efektivní komunikace učitelek ve vztahu ke znalostem, které získaly v průběhu pedagogického studia. Učitelky k dané problematice odpovídaly celkem na pět otázek. Pokusili jsme se tímto o průzkum míry vlivu efektivní komunikace na utváření pozitivních postojů rodičů k činnosti mateřské školy.

Z provedeného šetření vyplynula tato zjištění:

Učitelky v 44% potvrdily, že odborné znalosti v oblasti efektivní komunikace nikde nezískaly a v praxi je nevyužívají. V jejich činnosti převažuje pasivní, nepřímá komunikace s rodiči.

Hypotéza č.3 se potvrdila.

Neočekávaným zjištěním byla skutečnost, že téměř čtvrtina z celkového počtu dotázaných, nepovažuje za nutné zjišťovat potřeby a očekávání rodičů. Domníváme se, že možnou příčinou této skutečnosti je, že učitelky nemají ujasněn pojem poslání a pojem veřejná služba.

Naše výsledky nemůžeme považovat za statisticky dokázané, neboť jsme si vědomi, že náš průzkum byl prováděn na malém vzorku respondentů v jednotlivých kategoriích a jen v oblasti malého regionu naší republiky.

7. DISKUSE

Z výsledků se nám podařilo ověřit všechny tři hypotézy související s posláním mateřské školy jako veřejné služby. Jak jsme uvedli v závěru výsledkové části, zjištěné výsledky nemůžeme zobecnit vzhledem k tomu, že byl průzkum prováděn na malém vzorku a v oblasti malého regionu. Zároveň i volba převážně otevřených otázek neposkytuje zcela přesné údaje, jejich vyhodnocení podléhá subjektivnímu hodnocení výzkumníka.

Na druhé straně tento typ otázek nabídl i neočekávané odpovědi a jejich vyhodnocením jsme dospěly k zajímavým zjištěním. Při zpracovávání výsledků se nabízela řada otázek a doporučení, která považují za přínosné zde uvést.

V části zaměřené na interpretaci služby mateřské školy rodiči jsme zjistili, že převážná většina rodičů nezná RVP PV. Rodiče, kteří uvedli, že RVP PV znají, by nám mohli doplňující otázkou upřesnit odkud. Tím se zvýší vypovídací hodnota odpovědí na tuto otázku.

Z odpovědí na otázky v této části výzkumu je zřejmé, že dotázaní nemají ujasněny pojmy poslání a služba. Poslání je úkol zpravidla politického rázu. Služba je činnost, plnění tohoto úkolu. Předškolní vzdělávání, které je prvním článkem vzdělávací soustavy, je společensky podmíněné. Posláním mateřské školy je prostřednictvím pedagogické činnosti regulovat směr povahu a kvalitu vývoje společnosti v souladu s jejími potřebami, podmínkami a možnostmi. Do jaké míry si učitelky uvědomují, že službou mateřské školy naplňují cíle státní vzdělávací politiky, by mohlo být předmětem dalšího výzkumu.

Dále jsme se v této části pozastavili nad termínem *socializace*. Účelné by bylo zjistit, co chtěli rodiče tímto pojmem vyjádřit konkrétně. Hypotéza č. 1 je validní pouze za předpokladu, že pojem socializace není myšlen ve společensky širším významu.

V druhé části výzkumu zaměřené na kritéria výběru mateřské školy mohlo být dalším zjištěním odkud rodiče ŠVP znají. K otázce podle čeho rodiče vybírali školu by bylo přínosné a zajímavé zjistit, podle jakých druhů referencí se rodiče rozhodovali. V této

části výzkumu jsme záměrně nevolili otázku „Co si představujete pod pojmem mateřská škola jako veřejná služba?“. Předpokládali jsme, že rodiče svým přístupem, názory a vztahem se školou, samy potvrdí, co si o službě mateřské školy myslí. Cílem bylo ověřit jejich názor a míru porozumění prostřednictvím jejich přístupů a postojů k této oblasti vzdělávání.

Domníváme se, že hypotéza č. 2 je dostatečně validní. Převážná část rodičů preferuje při výběru školy vlastní zájmy, tím prokazují nepochopení významu mateřské školy pro dítě a v konečném důsledku nepochopení jejího základního poslání.

Zajímavě by se jevilo zjištění, jakou formou a zda vůbec, je současná mládež ve školách připravována na budoucí roli rodičů. Do jaké míry je informována o potřebách předškolního dítěte a jakým způsobem je vedena k odpovědnosti za jeho výchovu.

Třetí část výzkumu jsme zařadili záměrně, protože má velký vliv na utváření názorů a postojů rodičů vůči škole. Uvědomujeme si, že hypotéza č. 3 je platná za předpokladu, že učitelky chápou efektivní komunikaci zcela stejným způsobem jako výzkumník. To je možné zjistit doplňující otázkou, která by ověřila znalost základních principů této komunikace. Např. „Jaké znáte principy efektivní komunikace?“.

V průběhu zpracování výsledků jsme se pozastavili nad zjištěním, proč tak velké procento učitelek nemá znalosti v oblasti komunikace s rodiči. Domníváme se, že se učitelka musí naučit odborně pracovat jak s dítětem, tak i s rodiči. Z tohoto důvodu doporučujeme zmapovat vzdělávací nabídku v oblasti efektivní komunikace pro učitelky mateřských škol, jak v rámci základního studia, tak i v rámci seminářů a kurzů. Jak jsme již uvedli, role učitelek při utváření vztahů s rodiči a veřejností je velmi důležitá a tato skutečnost by se měla odrážet i v programech učitelské přípravy.

V praxi se setkáme jen s malým počtem rodičů, kteří sami aktivně spolupracují bez podněcování učitelek. To klade na učitelky jisté nároky. Práce apeluje na učitelky a na jejich neustálý rozvoj, neboť práce učitelky je posláním v širším smyslu slova. Výsledek aktivní spolupráce je závislý na ochotě, motivaci a správném postupu učitele bez ohledu na typ vzdělávacího programu.

8. ZÁVĚR

Práce byla zaměřena na problematiku výkladu, porozumění a akceptace služby mateřské školy rodiči a v konečném důsledku i učitelkami. Vzdělávání, které mateřská škola poskytuje je v legislativě definované jako veřejná služba. Úspěšná práce mateřské školy je založena na vzájemné shodě učitelek a rodičů, na porozumění a důvěře.

Cílem práce bylo zmapovat do jaké míry si službu mateřské školy uvědomují rodiče, a jak se jejich vnitřní postoje promítají v praxi. Rodiče jako primární vychovatelé dětí se podílejí na jejich výchově společně s učitelkami. Úroveň jejich spolupráce závisí na vzájemné shodě a výchově ve stejném smyslu. Legislativní vymezení mateřské školy očekává větší úsilí a připravenost učitelek pro vlastní práci. Zmapovali jsme úroveň a formu komunikace učitelek s rodiči.

Z výsledků výzkumu je zřejmé, že rodiče považují službu mateřské školy více za sociální než vzdělávací a při výběru školy vycházejí ze svých potřeb. Učitelky nemají odborné znalosti z oblasti efektivní komunikace a častěji využívají pasivní, nepřímou formu předávání informací. Část učitelek uvedla, že nezjišťují potřeby a očekávání rodičů.

Šetřením se nám podařilo ověřit všechny tři hypotézy a po jejich vyhodnocení uvádíme tato doporučení pro praxi:

- podporovat komplexně současný trend předškolního vzdělávání a jeho upevnění
- zajistit odpovídající podporu učitelkám při práci s rodiči v praxi
- pracovat na projektech programů zaměřujících se na komunikační dovednosti učitelek a rodičů

Všechna uvedená doporučení by bylo vhodné zajišťovat a podporovat již z úrovně státu.

LITERATURA

- Bečvářová, Z.:* Současná mateřská škola a její řízení. Praha, Portál 2003, ISBN 80-7178-537-7.
- Brezinka, W.:* Filozofické základy výchovy. Praha, Zvon 1996, ISBN 80-7113-169-5.
- Cach, J.:* T.G.Masaryk.O škole a vzdělání. Praha, SPN 1990,ISBN 80-04-25554-X.
- České vzdělání a Evropa. Strategie rozvoje lidských zdrojů v české republice při vstupu do Evropské unie.* Praha, ÚIV, Tauris 1999, ISBN 80-211-0312-4.
- Horák, J., Kratochvíl, M., Pařízek, V.:* Základy pedagogiky. Liberec, Technická univerzita 2001, ISBN 80-7083-534-6.
- Houška, T.:* Škola pro třetí tisíciletí. Praha, Papyrus 1995, ISBN 80-901740-4-3.
- Janečková, L., Vašítková, M.:* Marketing služeb. Praha, Grada Publishing 2000, ISBN 80-7169-995-0.
- Kollariková, Z. a spol.:* Předškolní pedagogika. Praha, Portál 2001, ISBN 80-7178-585-7.
- Komenský, J. A.:* Obecná porada o nápravě věcí lidských. III.svazek Pampaedia. Praha, Svoboda 1992, ISBN 80-205-0228-9.
- Komenský, J. A.:* Cesta světla. Praha, Mladá fronta 1992, ISBN 80-204-0291-8.
- Komenský, J. A.:* Informatorium školy mateřské. Praha, Academia 2007, ISBN 978-80-200-1451-1.
- Koťátková, S.:* Dítě a mateřská škola. Praha, Grada Publishing 2008, ISBN 978-80-247- 1568-1.
- Kraus, B., Poláčková, V.:* Člověk-prostředí-výchova. Brno, Paido 2001, ISBN 80-7315-004-2.
- Kvalita a odpovědnost. Program rozvoje vzdělávací soustavy v České republice.* Praha, MŠMT 1994.
- Matoušek, O.:* Rodina jako instituce a vztahová síť. Praha, SLON 1997, ISBN 80-86429-19-9.
- Matoušek, O.:* Sociální služby, Praha, Portál 2007, ISBN 978-80-7367-310-9.

- Na startu školské reformy. Díl II. Vzdělávání v roce 2007 v tématech. Výroční zpráva o stavu a rozvoji vzdělávací soustavy v České republice v roce 2007.* Praha, ÚIV 2008, ISBN 978-80-211-0559-1.
- Národní program rozvoje vzdělávání v ČR: Bílá kniha.* Praha, Tauris 2001, ISBN 80-211-0372-8.
- Oprailová, E.: Předškolní pedagogika I.* Liberec, Technická univerzita 2002, ISBN 80-7083-656-3.
- Oprailová, E., Kropáčková, J.: Studijní texty k předškolní pedagogice s úvodem do pedagogiky.* Praha, Univerzita Karlova 2004, ISBN 80-7290-251-2.
- Prášilová, M.: Projektování v mateřské škole.* Olomouc, Hanex 2004, ISBN 80-85783-44-4.
- Průcha, J., Walterová, E., Mareš, J.: Pedagogický slovník.* Praha, Portál 2003, ISBN 80-7178-772-8.
- Průcha, J.: Přehled pedagogiky.* Praha, Portál 2000, ISBN 80-7178-399-4.
- Rousseau, J. J.: Emil čili O vychování. I. díl.* Praha, Dědictví Komenského 1910.
- Světlík, J.: Marketingové řízení školy.* Praha, ASPI 2003, ISBN 80-7357-176-5.

PŘÍLOHA č. 1

DOTAZNÍK *Mateřská škola jako veřejná služba* M.Havelková, PaedF UK Praha (2010)

Ráda bych Vás požádala o takové odpovědi, které vystihují skutečnost.

1. Kde jste v průběhu Vašeho pedagogického studia získala znalosti z oblasti efektivní komunikace?
2. Využíváte znalosti z oblasti efektivní osobní komunikace v praxi?
3. Jakým způsobem informujete rodiče o cílech, aktivitách a nabídce Vaší školy?
4. Jakým způsobem získáváte informace od rodičů (potřeby, očekávání)?
5. Jak povzbuzujete zájem rodičů o dění Vaší MŠ?

Vaše další příspěvky:

Děkuji Vám za trpělivost a čas, který jste věnovali vyplnění tohoto dotazníku.

PŘÍLOHA č. 2

DOTAZNÍK *Mateřská škola jako veřejná služba*
M.Havelková, PaedF UK Praha (2010)

Ráda bych Vás požádala o takové odpovědi, které skutečně vystihují Váš vlastní názor.

I.část - základní údaje

Věk rodičů :

Vzdělání (ZŠ, SOU, SŠ, VŠ) :

Zaměstnání (nehodící se škrtněte) : ANO NE Mateřská dovolená

II.část - mateřská škola

1. Znáte obsah Rámcového vzdělávacího programu pro předškolní vzdělávání (RVP PV)?
2. Měli jste možnost seznámit se Školním vzdělávacím programem (ŠVP) Vaší mateřské školy?
3. Co je podle Vašeho názoru posláním mateřské školy?
4. Podle čeho jste vybírali mateřskou školu?
5. Chápete mateřskou školu jako službu? Můžete Vaší představu více přiblížit?
6. Konkrétně čím je pro Vás služba mateřské školy důležitá?

Děkuji Vám za trpělivost a čas, který jste věnovali vyplnění tohoto dotazníku.

PŘÍLOHA č. 3

počet odpovědí na jednu školku	četnost spolupracujících školek	četnost dotazníku
0	17	0
1	12	12
2	9	18
3	5	15
4	4	16
5	2	10
6	1	6

Počet oslovených školek	50
Počet vyplněných dotazníků	77

Četnost spolupracujících školek

